

Rudolf Steiner

STUPNĚ VYŠŠÍHO POZNÁNÍ

přeložil Otakar Hudeček

OBSAH

Předmluva Marie Steinerové	2
Stupně vyššího poznání	5
Imaginace	13
Inspirace	19
Inspirace a intuice	25
Z doslovu Marie Steinerové	30
Poznámky	30

Předmluva Marie Steinerové

Časopis „Lucifer“, který vydával Rudolf Steiner ve službě duchovní vědy, se v roce 1904 rozšířil splynutím s časopisem „Gnosis“, jenž vycházel v Rakousku. Pod názvem „Lucifer-Gnosis“ přinášel potom ony články Rudolfa Steinera, které byly později vydány souborně a vytvořily tak knihu, jež náleží vedle „Theosofie“ a „Tajné vědy“ k základním dílům uvádějícím do anthroposoficky orientované duchovní vědy. Pokračování oněch článků vycházelo pod názvem „Stupně vyššího poznání“. Byl tu úmysl vytvořit z nich druhý svazek, jímž měly pokračovat výklady započaté ve spise „O poznávání vyšších světů“. Přemíra práce – mimořádné nároky, které na Rudolfa Steinera kladla přednášková činnost – však postupně znemožnila, aby se věnoval časopisu dostatečnou měrou, ačkoliv byl stále rozšířenější. Pro nedostatek času jej musel zastavit. Tak bylo také přerušeno další vydávání oněch článků o „Stupních vyššího poznání“. Vícekrát jsme byli požádáni, abychom je zpřístupnili novým vydáním. Nyní se tedy tomuto přání vychází vstříc. Protože je text náhle přerušeno, nemůže si kniha činit nárok na hodnotu dokončeného díla. Tak bylo na místě se otázat, zda by se nemělo raději od vydání upustit. Zamýšlená líčení, která zde nejsou dokončena, byla již také častěji zveřejněna v jiné formě, pod jinými tituly. Přece však zůstává pro toho, kdo hledá ducha, skutečností, že vydobytí duchovní reality je možné a není iluzí jen tehdy, když se vrací stále znovu k jedné již propracovaným, ale nikdy ne dostatečně zpracovaným duchovním obsahům, když stále znovu prožívá cestu, která mu jednou ukázala směr k duchovní oblasti. Duševní život člověka pracujícího meditativně se musí udržovat v takové pohyblivosti, aby výhledy, které mu dala ona cesta, ho učinily tím vnímavějším pro daleké pohledy z jiných hledisek.

Články zde uveřejněné mají současně historickou cenu. Ukazují východisko, z něhož musely vycházet esoterní návody Rudolfa Steinera; ukazují nám, jak se stal průkopnickým vůdce také v této oblasti, v níž směl být člověk jeho přičiněním poprvé předán svobodě. K tomu musel být předem vybudován základ s pohledem obepínajícím svět a s největším smyslem pro zodpovědnost; musel být vytvořen duchovní postoj, který člověku umožňuje, aby našel sám v sobě pevnou morální oporu a nepropadl v této svobodě pokušením, nezabloudil. Aby mohl uskutečnit takový čin na rozhodujícím mezníku historických převratů, uprostřed nepřátelských sil, odkázán jen sám na sebe, k tomu bylo zapotřebí nesmírného etosu, který proudí celým životním dílem Rudolfa Steinera a odsunul pro něho do pozadí vše ostatní kromě prospěchu lidstva, kromě záchrany západní kultury před hrozícím zánikem. Za tím účelem musel začínat od základů způsobem, který odpovídal požadavkům doby. Bylo k tomu zapotřebí syntézy všeho vědění.

Vrátíme-li se k oněm statím, které napsal na počátku onoho podivuhodného životního díla, jež se ukončilo 30. března 1925 a které brzy po přelomu století dostalo osudový impuls spojením s theosofickými kruhy čerpajícími z orientálních pramenů, jsme nuceni se tázat: Jak mám rozumět tomu, že Rudolf Steiner, jenž nás také v oblasti esoteriky vedl ke svobodě, taktéž zde nás stavěl na vlastní nohy a nechal nás slibovat jen svému vlastnímu vyššímu já, co jinak jako přísahu skládal žák učitel, jak máme rozumět tomu, že Rudolf Steiner zde v těchto člancích ještě mluví o nutnosti přísného napojení na vůdce a staví žáka přece jaksi do závislosti na učitelu?

Ve skutečnosti popisuje Rudolf Steiner jen poměr důvěry. Autoritativnosti se od počátku zříkal a odmítal ji. Ve starých dobách přebírali zasvěcující kněží plnou zodpovědnost za toho, kdo byl zasvěcován do mystérií duchovního bytí, a působili svou vůlí až do jeho bytosti. Tak byl současně chráněn a veden a mohl uniknout nebezpečím, která by ho byla jinak přemohla. Vždyť jeho já se ještě vznášelo nad jeho fyzickými schránami, jeho vědomí o sobě ještě neprocitlo. Stále více přivádět k probuzení, to byla cesta dalšího vývoje mysterijního školení. A v křesťanském zasvěcení vidíme, že závislost na osobním učiteli je již zmírněna tím, že se poukazuje na učitele kosmického, i když závislost tu také ještě existuje. Ta však ztrácí stále více svůj osobní charakter v rosekruciánském školení a přetváří se v poměr důvěry. Učitel stojí při žákovi, ukazuje mu cestu, kterou hledá a nemůže sám najít, podpírá ho morálně, poukazuje na nebezpečí, které jeho charakteru hrozí: z ješitnosti, z vykouzlených šalebných obrazů, které se musí učit rozeznávat od pravé duchovní skutečnosti. Tak je učitel pomocníkem, který by se ihned stáhl zpět v okamžiku, kdyby se důvěra ztratila. V době osudového obratu, v němž stojíme, musel učitel působící pro současnou dobu poukázat na minulost a budoucnost lidského duchovního snažení, a i když začínal s výchovou jednotlivce, musel budovat své dílo tak, aby mohlo obstát jako čin pro celé lidstvo, jako nově vydobytý životní element pro potomstvo. Tak vytvořil Rudolf Steiner iniciační vědu, v níž od té doby každý vážný, mravně usilující člověk bude moci nalézt pevný podklad, jenž ho ponese, osvojit si prvky, jež mu zostří schopnost rozlišování, když se mu otevřou nové světy. Nemusí být nejistý, má dostatek toho, co mu umožní orientovat se na cestě, než najde v duchovních oblastech vůdce.

Nic takového neexistovalo, dokud Rudolf Steiner nezačal své duchovní dílo. Jeho činem je „věda“ o iniciaci. Jí je rozpečetěno, co leželo skryto v mystériích starých chrámů: vedle vědění o vývoji světů vědění o nadcházejícím sestupu Kristově; a co bylo zapečetěno v církvi: Kristův vykupitelský čin pro osvobození lidstva, proniknutí jednotlivce jástvím, které se během doby uskutečňuje skrze Krista. Místo osobního vedení nastává nyní úkol, aby silami ducha času bylo dáno člověku nalézt cestu k já lidstva, ke Kristu. Vědomí jednotlivého člověka má být dovedeno k zralosti, aby mohlo přijmout sílu vyššího já, vědomí o sobě má být pozvednuto k duchovnímu já.

To je práce budoucnosti. Avšak pouze ten, kdo stojí na půdě minulosti, může – tím, že připravuje budoucnost – oplodnit přítomnost. Jinak by pracoval naprázdno. I tady jde o metamorfózu. Budoucnost se formuje tím, že se přetváří přítomnost, stojící na půdě minulosti. Nové přistupuje k starému, jako když nové jaro následuje po zimě. Sluneční síla prožhne Zemi. Co umírá, co se proměňuje v jinou bytostnou podstatu, je rozněcováno k novému životu, když se shůry k Zemi snáší milost.

Taktéž v oblasti esoteriky se vyvíjí souvislé historické dění podle zákona stoupajícího vývoje a života, který ve vzdouvajících se a klesajících vlnách zaniká a rozkvétá, až nastane okamžik zdánlivě náhlý, kdy sem vniká milost, aby zaplavila všechno svou září, podobná zázraku vzplanuvšího květu v zeleném světě rostlin. Leč bez této proměny, bez neustálého stupňování ve všech oblastech životních projevů, které uskutečňují moudré mocnosti od jedné formy k druhé, by k nám nesestupovaly nové hodnoty, dary ducha, ohnivé jazyky Slova. Bez znalosti takových dějů by nebyli přijímající s to zhodnotit, co se chce mezi nimi stát skutečností. To nové a veliké, co má přijít, by nemohlo působit, budoucnost by nemohla být zachráněna.

Ony duše, zápasící o duchovní poznání, které přistoupily k Rudolfu Steinerovi, byly lidským materiálem, osudem chtěním, přivedeným mu dobou, s nímž bylo Rudolfu

Steinerovi pracovat; z jejich potřeb a předpokladů musel krok za krokem utvářet to, co se mohlo stát iniciační vědou, protože to bylo vybudováno na základě skutečného poznání. Z netečnosti doby vůči duchu měli být vytrženi lidé, kteří by se mohli stát mostem pro požadavky budoucnosti.

Nejtěžší bylo probudit smysl pro vnitřní svobodu a postavit člověka na vlastní nohy v tom smyslu, aby se cítil odpovědným sám sobě. Rudolf Steiner měl úzkostlivě na mysli tento cíl a nechtěl být lidem nikým jiným než někým, kdo jim dává orientační pokyny, a tam, kde ho o to prosili, rádčem, podněcovatelem duchovních impulsů zaměřených k celku lidstva. Mohl líčit duchovní skutečnosti, protože jeho myšlení a zření bylo prostoupeno životem a rozvíjelo se od článku k článku silou přirozeného organismu. Jeho duchovní dílo stojí před námi: obnovená jednota vědy, umění a náboženství.

Marie Steinerová, 1931

Stupně vyššího poznání

V knize „O poznávání vyšších světů“ jsme sledovali cestu k vyššímu poznání až k setkání s oběma „strážci prahu“. Nyní se má ještě promluvit o poměrech, v nichž se nachází duše k různým světům, když postupně prochází jednotlivými stupni poznání. Tím bude dáno to, co se může nazvat „naukou o poznání pro okultní vědu“.

Než člověk nastoupí stezku vyššího poznání, zná ze čtyř stupňů poznání jen stupeň první. Je to stupeň, který vlastní v obyčejném životě ve smyslovém světě. Také i v tom, co se zde nazývá „vědou“, jde pouze o tento první stupeň poznání. Neboť tato věda jen rozpracovává obyčejné poznání jemněji, činí je disciplinovanějším. Opatřuje smysly různými přístroji – mikroskopem, dalekohledem atd. – aby bylo vidět *přesněji*, co takto nevybavené smysly nevidí. Ale stupeň poznání zůstává přesto tentýž, ať už se pozorují věci v normální velikosti obyčejným okem, nebo se sledují nepatrná tělíška a děje zvětšovací sklem. Také, když používá myšlení na věci a události, zůstává tato věda stát u toho, co se provozuje již v běžném životě. Předměty se seřazují, popisují a srovnávají, člověk se snaží udělat si představu o jejich změnách atd. Nejpřísnější přírodní badatel nečiní v tomto směru v podstatě nic jiného, nežli že uměle zdokonaluje pozorovací činnost běžného života. Jeho poznání se stává obsáhlejší, komplikovanějším, logičtější; nepostupuje však k jinému *způsobu poznání*.

Tento *první* stupeň poznání se v tajné vědě nazývá „poznání hmotné“. K němu nejprve přistupují *tři* stupně vyšší. (Později se k nim připojují ještě další stupně.) Dříve než budeme pokračovat v popisu „stezky poznání“, je třeba promluvit zde o těchto stupních. Vezmeme-li jako první stupeň obyčejné – a smyslově-vědecké – poznání, můžeme nejprve rozlišovat následující čtyři stupně:

1. hmotné poznání,
2. imaginativní poznání,
3. inspirativní poznání, nazývané také „poznáním vůle“,
4. intuitivní poznání.

O těchto stupních budeme nyní pojednávat. Je třeba si nejdříve ujasnit, oč u těchto různých způsobů poznání jde. – U obyčejného smyslového poznávání přicházejí v úvahu čtyři prvky: 1. *předmět*, který působí na smysly; 2. *obraz*, který si člověk tvoří o tomto předmětu; 3. *pojmem*, jímž člověk přichází k duchovnímu uchopení věci nebo děje; 4. „*já*“, které si na podkladě dojmu z předmětu tvoří obraz a pojem.

Než si člověk udělá obraz – „představu“, je zde předmět, který ho k tomu podněcuje. Tento předmět člověk sám nevytváří, pouze jej vnímá. A na podkladě tohoto předmětu vzniká *obraz*. Dokud se člověk na věc dívá, má co činit s ní samou. V okamžiku, kdy se od věci odvrátí, zůstává mu jen ještě *obraz*. Předmět opustí, ale obraz zůstává „vězet“ ve vzpomínce. Nemůže však setrvat u toho, aby si dělal pouze „obrazy“. Musí se dostat k „pojmu“. Rozlišení „obrazu“ a „pojmu“ je naprosto nutné, máme-li zde mít úplně jasno. Představme si, že vidíme předmět, který je kruhový. Potom se obrátíme a podržíme v paměti *obraz* kruhu. Zde ještě nemáme „pojmem“ kruhu. Ten teprve vyplyne, když si řekneme: „Kruh je obrazec, u něhož jsou všechny body stejně vzdálené od jeho středu“. Teprve když jsme si učinili o věci „pojmem“, dostali jsme se k jejímu pochopení. Kruhů je mnoho: jsou malé, velké, červené, modré atd., ale pojem „kruh“ je jen *jediný*. – O tom všem se ještě bude mluvit podrobněji; prozatím se má jen načrtnout, co je nutné

k charakteristice čtyř prvních stupňů poznání. – Čtvrtým prvkem, přicházejícím v úvahu při poznání hmotném, je „já“. V něm se uskutečňuje sjednocení obrazů a pojmů. Toto „já“ uchovává obrazy ve své paměti. Kdyby tomu tak nebylo, nevznikl by souvisle probíhající vnitřní život. Obrazy věcí by se uchovávaly jen tak dlouho, dokud by na duši působily samotné tyto věci. Ale vnitřní život závisí na tom, že se vjem řadí k vjemu. „Já“ se orientuje ve světě „dnešního dne“ tím, že se mu u jistých předmětů vynořují obrazy stejných předmětů ze „včerejška“. Jen si představme, jak nemožný by byl duševní život, kdybychom měli obraz každé věci jen tak dlouho, dokud je ta věc před námi. – Také u pojmů vytváří „já“ jednotu. Spojuje své pojmy a zjednává si takto přehled, to jest pochopení světa. Toto spojení pojmů se děje v „usuzování“. Bytost, která by měla jen prosté pojmy, nemohla by se ve světě vyznat. Všechna činnost člověka se zakládá na jeho schopnosti spojovat pojmy, tedy na jeho „usuzování“.

„Hmotné poznání“ spočívá v tom, že člověk přijímá prostřednictvím smyslů dojmy z věcí a představy zevního světa. Má schopnost vnímat neboli senzibilitu. Dojem přijímaný „zvenku“ se také nazývá *smyslový vjem*. Proto přicházejí v úvahu u „hmotného poznání“ tyto čtyři prvky: smyslový vjem, obraz, pojem, já. – U nejbližšího vyššího stupně poznání už dojem na zevní smysly odpadá. Zevní smyslový předmět už zde není. Z prvků, na něž je člověk zvyklý z obyčejného poznávání, zůstávají jen tři: obraz, pojem a já.

Při obyčejném poznání se u zdravého člověka netvoří obraz ani pojem tam, kde není zevní smyslový předmět. „Já“ zůstává potom v nečinnosti. Kdo si utváří obrazy, kterým mají odpovídat smyslové předměty, kde však ve skutečnosti žádné nejsou, ten žije ve fantastice. – Avšak okultní žák si získává právě schopnost utvářet obrazy také i tam, kde žádné smyslové předměty nejsou. Musí pak u něho vstoupit na místo „zevního předmětu“ jiný. Musí umět mít obrazy, i když se jeho smyslů nedotýká žádný předmět. Na místo „smyslového vnímání“ musí nastoupit něco jiného. A tím je *imaginace*. U okultního žáka na tomto stupni vystupují obrazy přesně tak, jako kdyby na něho působil smyslový předmět; jsou tak živé a pravdivé jako obrazy smyslů, jenže nepřicházejí z „hmotného světa“, ale z „duševnosti“ a „duchovosti“. Smysly při tom zůstávají v úplné nečinnosti. – Je jasné, že schopnost mít *obrazy s obsahem* bez smyslových dojmů si musí člověk teprve získat. To se děje meditací a cvičeními, o nichž se mluvilo v pojednáních knihy „O poznávání vyšších světů“. Člověk odkázaný na smyslový svět žije jen v okruhu světa obrazů, které k němu našly cestu teprve prostřednictvím smyslů. Člověk imaginace má takový svět obrazů, který přitéká z vyššího světa. Je však třeba velice pečlivého školení, aby se v tomto vyšším světě obrazů rozlišil klam od skutečnosti. Až příliš lehce si člověk řekne, když prvně předstoupí před jeho duši takové obrazy: „Ach, to jsou přece jen výplody obrazotvornosti, pouhé výrony života mých představ“. To je zcela pochopitelné. Neboť člověk je především zvyklý nazývat „skutečným“ jen to, co je mu dáno bez jeho přičinění, díky pevně základně jeho smyslového vnímání. A musí se teprve vpravit do toho, aby za „skutečné“ uznával něco, co je podníceno z úplně jiné strany. A také, nechce-li se stát fantastou, nemůže v tom být ani dosti opatrný. Rozhodování o tom, co je ve vyšší oblasti „skutečné“ a co je pouhou „iluzí“, může vycházet jen ze *zkušenosti*. A tuto zkušenost je třeba si osvojit v tichém, trpělivém vnitřním životě. Zpočátku musí být člověk připraven na to, že mu „iluze“ ztropí zlé kousky. Všude číhají možnosti k vytvoření obrazů, založených na klamech zevních smyslů nebo nenormálního života. Všechny takové možnosti se musí nejprve odstranit. Zdroje fantazírování se musí

nejprve úplně ucpat, pak je teprve možné přijít k *imaginaci*. Je-li někdo tak daleko, pak si ovšem ujasní, že svět, do něhož takto vstupuje, je nejen tak skutečný jako svět smyslový, nýbrž je *obvykle mnohem skutečnější*.

U *třetího* stupně poznání odpadnou také obrazy. Člověk má ještě co činit pouze s „pojmem“ a s „já“. Měl-li na druhém stupni ještě kolem sebe svět obrazů, připomínajících okamžiky, když živá paměť si před duší kouzlí dojmy zevního světa, aniž by sama měla takové dojmy: na třetím stupni nejsou už ani tyto obrazy. Člověk žije úplně v ryze duchovém světě. Kdo je zvyklý spoléhat se jen na smysly, bude v pokušení věřit, že je to nějaký bledý, přízračný svět. Tak tomu však naprosto není. Ani obrazný svět druhého stupně nemá v sobě nic bledého, stínovitého. Takové jsou sice většinou obrazy, jež zůstávají vězet v paměti, když jsou zevní věci pryč. Ale obrazy imaginace jsou naplněny živostí a obsahovým bohatstvím, s nimiž se nejen nedají srovnávat stínovité vzpomínkové obrazy smyslového světa, ale dokonce vůbec ani celý pestrý, proměnlivý smyslový svět sám. I on je proti říši imaginace pouhým stínem. – A což teprve svět třetího stupně poznání! Nic ve smyslovém světě nedává představu o jeho bohatství a plnosti. Čím je pro první stupeň smyslový vjem a pro druhý imaginace, tím je pro tento třetí stupeň *inspirace*. Dojmy poskytuje inspirace a „já“ vytváří pojmy. Má-li se vůbec s tímto světem srovnávat něco smyslového, může se k takovému přirovnání zvolit jen svět slyšitelných tónů. Ale nejde tu o tóny jako ve smyslové hudbě, nýbrž je to ryze „duchové znění“. Člověk začíná „slyšet“, co se děje v nitru věcí. Kámen, rostlina atd. se stávají „duchovými slovy“. Svět skutečně začíná sám vyslovovat duši svou podstatu. Zní to sice groteskně, ale je doslova pravda: na tomto stupni poznání „člověk slyší *duchovně* trávu růst“. Formu krystalu lze vnímat jako znění; otvírající se květ zde k člověku „mluví“. Inspirovaný člověk je schopen zvěstovat vnitřní podstatu věcí; všechny věci povstávají před jeho duší v nové podobě. *Inspirovaný* mluví řečí pocházející z jiného světa, která však činí teprve pochopitelným všední svět.

Na *čtvrtém stupni poznání* konečně přestává také inspirace. Z prvků, které jsme zvyklí mít na zřeteli z každodenního poznávání, je jen „já“ ještě tím, co přichází v úvahu. Podle zcela určité vnitřní zkušenosti upozoruje okultní žák, že vystoupil až k tomuto stupni. Tato zkušenost se projevuje tím, že žák má pocit, že teď se už nenachází *mimo* věci a děje, které poznává, ale *uvnitř* těchto věcí a dějů. Obrazy nejsou předmětem; pouze je *vyjadřují*. Také co dává inspirace, není předmětem. Pouze je *vyslovuje*. Ale to, co nyní žije v duši, je skutečně sám předmět. Já se rozlilo po všech bytostech; splynulo s nimi. *Život* věcí v duši, to je *intuice*. Je právě třeba brát úplně doslova, když se o intuici říká, že jí člověk vklouzne do všech věcí. – V obyčejném životě má člověk jen *jednu* intuici, a tou je intuice samotného „já“. Neboť toto „já“ nemůže žádným způsobem vnímat zvenku; může je prožívat jen v nitru. Dá se to ujasnit jednoduchou úvahou. Je to ovšem úvaha, kterou psychologové nedělají s žádoucí přesností. Ale necht' je jakkoli nepatrná: pro toho, kdo jí zcela porozumí, je nejdalekosáhlejšího významu. Je to tato úvaha: Každá věc zevního světa může být všemi lidmi označena stejným názvem. „Stůl“ může každý označit za „stůl“, tulipán nazvat „tulipánem“, pana Nováka mohou všichni oslovit jako „pana Nováka“. Ale je jedno slovo, které může pronášet každý jen sám k sobě. Tímto slovem je slovo „já“. Nikdo druhý nemůže ke mně říci „já“, pro každého druhého jsem „ty“. Právě tak je pro mě každý druhý člověk „ty“. Jen on sám sobě může říci „já“. To je tím, že člověk nežije *mimo* „já“, ale *uvnitř v něm*. A takto žije *intuitivním* poznáním ve všech věcech. Vnímání vlastního „já“ je předobrazem pro všechno intuitivní poznání. Má-li se člověk takto dostat do věcí, musí ovšem nejprve vystoupit

ven sám ze sebe. Musí se stát nesobeckým, musí se „zbavit sebe“, aby splynul s „vlastní bytostí“ druhého, s jeho „já“.

Bezpečnými prostředky pro vzestup k tomuto stupni, jakož i k stupňům dřívějším, jsou meditace a koncentrace. Musejí se ovšem cvičit v tichosti a trpělivě. Kdo se domnívá, že může vystupovat k vyšším světům bouřlivě, násilnými prostředky, ten se mýlí. A takového domnění by byl někdo, kdo by očekával, že před něj předstoupí skutečnost ve vyšších světech stejně jako ve světě smyslovém. Jakkoli živé a bohaté jsou tyto světy, k nimž vystoupí, jsou přesto jemné a subtilní, kdežto smyslový svět je hrubý a tvrdý. Tím nejdůležitějším, čemu je třeba se učit, je právě přivyknutí tomu, aby se označovalo za „skutečnost“ něco úplně jiného, než co se tak označuje ve sféře smyslů. A to není nijak snadné. Proto tak mnohý, kdo by rád šel okultní stezkou, bývá už při prvních krocích odstrašen. Očekával, že před něj předstoupí věci, jež jsou jako stoly a židle, a nachází „duchy“. Jelikož ale „duchové“ nejsou tak kompaktní jako židle a stoly, připadají mu tedy jako „výplody obrazotvornosti“. Na tom nemá vinu nic jiného než nezvyk. Člověk musí nejprve získat správný pocit pro duchový svět, a pak nebude duchovost pouze pozorovat, ale bude ji také *uznávat*. A velká část okultního školení se vztahuje k tomuto správnému uznávání a oceňování ducha.

Má-li se dospět k pochopení imaginativního poznání, musí se nejprve pozorovat stav spánku. Dokud člověk nedosáhl žádného vyššího stupně poznání než *hmotného*, žije sice duše po čas spánku, ale nemůže v tom světě, v němž při spaní žije, nic *vnímat*. Je v tomto světě jako slepec ve světě hmotném. Ten žije ve světě světla a barev; ale nevnímá je. – Ze zevních smyslových orgánů, tedy z oka, ucha, z obyčejné činnosti mozku atd. duše za spánku ustoupila. Prostřednictvím smyslů se jí nedostává žádných dojmů. Co tedy po čas spánku dělá? Je nutné si uvědomit, že duše při bdění je v neustálé činnosti. Přijímá zevní smyslové dojmy a zpracovává je: to je její činnost. Tuto činnost během spánku zastavuje. Ale naprosto není nečinná. Ve spánku pracuje na vlastním těle. Tělo se během bdělé denní práce opotřebovává. Projevuje se to únavou. A po čas spánku se duše zaměstnává vlastním tělem, aby je učinila zase způsobilým pro další bdělou denní práci. Z toho je vidět, jak důležitý je pro dobrý stav těla správný spánek. Člověk, který přiměřeně nespí, neumožňuje duši konat na těle nutnou opravnou práci. – A následek toho musí být chřadnutí těla. – Síly, jimiž duše za spánku pracuje na těle, jsou tytéž, jimiž je činná i ve stavu bdění. Jenže v tomto stavu jsou použity k přijímání a zpracovávání dojmů zevních smyslů.

Nastoupí-li u člověka imaginativní poznání, musí se část sil, věnovaných ve spánku tělu, spotřebovat jinak. Těmito silami se nyní vytvářejí duchovní smyslové orgány, umožňující duši, aby ve vyšším světě nejen žila, ale i *vnímala*. Tak pracuje duše ve spánku na sobě, nikoliv už jen na svém těle. Tato práce je vyvolávána meditací a koncentrací, jako i jinými cvičeními. Nikdo by neměl konat tato cvičení jen podle vlastních úvah, neboť jen někdo, kdo má zkušenosti v této oblasti, může posoudit, jaký účinek se musí dostavit u toho nebo onoho člověka, když přistoupí k tomu, že odejme svou duševní práci tělu a použije ji vyšším způsobem.

Meditace, koncentrace a jiná cvičení způsobují, že se duše na nějakou chvíli vytrhne ze svého spojení se smyslovými orgány. Je pak pohřížena sama do sebe. Její činnost se obrací do nitra. Zpočátku se sice při tomto pohřížení její vnitřní činnost nijak zvlášť neliší od činnosti každodenní. Musí použít během vnitřní práce týchž představ a citových hnutí, které má i v obyčejném životě. Čím více si však zvyká být jaksí „slepou a hluchou“ k svému smyslovému okolí, čím víc žije sama v sobě, tím se činí schopnější k vnitřnímu

výkonu. A co při pohroužení do nitra vykonala, to nese své ovoce nejdříve ve stavu spánku. Když je duše za noci uvolněna od těla, pokračuje v ní účinek toho, co bylo podníceno cvičením za dne. Utvářejí se v ní orgány, jimiž vstupuje ve spojení s vyšším okolím, jako se dříve spojovala zevními smyslovými orgány s okolním světem hmotným. Z temnoty nočního okolí vystupují světelné jevy vyššího světa. Zprvu je tento styk jemný a intimní. A člověk musí rozhodně počítat s tím, že po dlouhou dobu při probuzení okamžitě zase denní světlo stáhne neproniknutelnou oponu před nočními zážitky. *Vzpomínka*, že v noci něco vnímal, se dostavuje jen velmi zvolna a ponenáhlu. Neboť nesnadno se žák učí všímat si jemných výtvarů své duše, které se během jeho vývoje vměšují do hrubých zážitků všedního smyslového života. Zpočátku se mu jeví takové výtvary jako to, co se nazývá náhodnými duševními dojmy. Všechno záleží na tom, aby se žák učil *rozlišovat* mezi tím, za co vděčí obyčejnému světu, a tím, co se ukazuje prostřednictvím jeho vlastní bytosti jako projev světů vyšších. Toto rozlišování si musí osvojit v tichém, do sebe pohrouženém citovém životě. Je nutné, aby si nejprve získal pocit pro to, jaká je cena a význam intimních duševních výtvarů, které se do denního života vměšují jako „náhodné nápady“, ačkoli jsou vzpomínkami na noční komunikaci ve vyšším světě. Jakmile se tyto věci uchopí nějak hrubě a přikládá se na ně měřítko smyslového života, rozplývají se.

Z uvedeného je patrné, že prací ve vyšším světě musí duše něco ze své činnosti, jinak věnované tělu, tomuto tělu odejmout. V jistém směru je přenechává samo sobě. Tělo potřebuje náhradu za to, co mu předtím duše poskytovala. Nedostane-li se mu takové náhrady, přichází do nebezpečí, že propadne zhoubným silám. Je totiž nutné si ujasnit, že člověk je nepřetržitě vystaven vlivům svého okolí. Žije přece jenom díky tomu, že toto okolí na něj působí. Především přicházejí v úvahu v tomto okolí říše viditelné přírody. Člověk náleží k této viditelné přírodě. Kdyby kolem něho nebyla říše nerostů, rostlin, zvířat i ostatních lidí, nemohl by žít. Představíme-li si člověka vyzvednutého ze Země do světového prostoru, musel by jako fyzický člověk okamžitě zahynout, tak jako uschne ruka, když se oddělí od těla. Jak silná by byla iluze, které by propadla lidská ruka, kdyby se domnívala, že může žít bez těla, tak silný by byl také klam, jemuž by propadl člověk, kdyby tvrdil, že může existovat jako fyzická bytost bez říše nerostů, zvířat, rostlin a bez ostatních lidí. – Ale mimo jmenované říše jsou ještě tři říše jiné, které se obvykle lidské pozornosti vymykají. Jsou to tři říše elementární. V jistém smyslu jsou pod říší nerostnou. Existují bytosti, které nedosahují až k nerostnému zhuštění, ale to neznamená, že by zde nebyly a nepůsobily na člověka*. Tím je člověk vystaven vlivům přírodních říší, které se musí označit v jistém směru za neviditelné. Když duše pracuje na těle, spočívá hlavní část její činnosti v tom, že upravuje vlivy elementárních říší tak, aby člověku prospívaly. – Avšak ve chvíli, kdy duše svou činnost zčásti tělu odnímá, mohou se ho zmocnit zhoubné síly z elementárních říší. V tom je nebezpečí vyššího vývoje. Proto se musí dbát toho, aby po tu dobu, kdy se duše z těla vzdálí, bylo toto tělo samo sebou přístupné ze strany elementárního světa jen dobrým vlivům. – Když se toho nedbá, zpustne obyčejný člověk v určitém ohledu fyzicky i morálně, přestože získá přístup k vyšším světům. Zatímco duše žije ve vyšších oblastech, zahnízdí se v kompaktním fyzickém těle a v těle étherném škodlivé síly. To je důvod, proč určité špatné vlastnosti, jež byly před vyšším vývojem potlačovány vyrovnávajícím působením duše, mohou při nedostatku opatrnosti vystoupit na povrch. Lidé, předtím v zásadě dobří, morální, vystoupí-li k duchovým světům, mohou za těchto okolností projevat

nejrůznější nízké sklony, zvýšenou sobeckost, lživost, pomstychtivost, zlost atd. – Nikdo se nesmí dát touto skutečností odstrašit od vzestupu do vyšších světů;

* Srov. o těchto elementárních říších, co se o nich říká ve statích „Z kroniky Akaša“, a také poznámky o tom v mé „Theosofii“. Pozn. aut.

ale musí se učinit opatření, aby takové věci nenastaly. Nižší přirozenost člověka se musí upevnit a učinit nepřístupnou nebezpečným elementárním vlivům. To se stane právě vědomým vypěstováním určitých ctností. Tyto ctnosti se uvádějí ve spisech pojednávajících o duchovním vývoji. Zde je důvod, proč je třeba jim věnovat péči. Jsou to tyto:

Nejprve musí člověk zcela vědomě u všech věcí pamatovat na to, aby to, co trvá, co je nepomíjivé, odděloval od toho, co je pomíjivé, a svou pozornost aby věnoval nepomíjivému. V každé věci a bytosti může člověk tušit nebo poznávat něco, co je trvalé, i když pomíjivý zjev zmizí. Vidím-li rostlinu, mohu ji nejprve pozorovat, jak se ukazuje smyslům. To se jistě nesmí opomenout. A nikdo neodhalí ve věcech něco věčného, kdo se nejprve důkladně neseznámil s tím, co je v nich pomíjivé. Ti, kdo vždy projevují starostlivost, že takovému člověku, který obrací pohled k něčemu duchovně-nepomíjivému, se ztrácí „svěžší přirozenost života“, ti prostě ještě nevědí, o co zde vlastně jde. Ale když se tak dívám na rostlinu, mohu si uvědomit, že je v ní trvalý pud k životu, který se zase objeví v nové rostlině, až ta nynější bude dávno rozprášena. Takový postoj k věcem musí člověk pojmout do celého rozpoležení své mysli. – Potom musí upnout své srdce k tomu, co je cenné, ryzí, a učít se hodnotit to výš než něco přechodného, bezvýznamného. Při všech svých pocitech a činech má mít před očima hodnotu, kterou něco má v souvislosti celku. – Za třetí je třeba v sobě vypěstovat šest vlastností: kontrolu světa myšlenek, kontrolu činů, ovládnutí nálad, nepředpojatost, důvěru v okolní svět a vnitřní rovnováhu. Kontroly myšlenkového světa dosáhne člověk tehdy, když se snaží pracovat proti těkavosti myšlenek a pocitů, které se u obyčejného člověka vždy vzdouvají a klesají. Ve všedním životě není člověk vůdcem svých myšlenek; je naopak jimi poháněn. Tomu přirozeně ani nemůže být jinak. Neboť život člověka pohání. A člověk se musí svěřit při své činnosti tomuto životnímu ruchu. Během *obyčejného* života tomu vůbec nebude moci ani jinak být. Ale chce-li vystoupit do vyššího světa, pak si musí vyčlenit alespoň zcela krátké chvíle, v nichž se učiní pánem života svých myšlenek a pocitů. Zde si zvolí myšlenku a postaví ji v úplné vnitřní svobodě do středu své duše, zatímco jinak dotírají představy zvenku. Pak se pokusí vzdalovat od sebe všechny vystupující myšlenky a city, a s první myšlenkou spojovat jen to, o čem sám chce, aby to k ní patřilo. Takové cvičení působí blahodárně na duši a tím i na tělo. Přivádí je do harmonického stavu, takže se vymyká škodlivým vlivům, i když na ně duše bezprostředně nepůsobí. – Kontrola činů záleží podobně v jejich svobodném řízení. Dobře se začíná tím, že se člověk rozhodne pravidelně vykonávat něco, k čemu by se obyčejným životem nedostal. V tomto životě je obvykle podnikován ke svým činům zvenku. Ale nejmenší čin, podniknutý z nejvlastnější iniciativy, působí v naznačeném směru více než všechno, k čemu nutí zevní život. – Ovládnutí nálad znamená oddálení každé nálady, již lze označit jako střídání mezi „jásotem a smrtelným zármutkem“. Člověk bývá vláčen sem a tam mezi všemi možnými náladami. Slast ho rozveseluje, bolest ho skličuje. To má své oprávnění. Kdo však hledá cestu k vyššímu poznání, musí se umět v slasti i bolesti mírnit. Musí snášet všechno, co mu život přináší. Umírněně se musí umět oddávat dojmům vzbuzujícím slast i bolestným zážitkům: vždy

musí obojím procházet důstojně. Ničím se nedat přemoci, ničím se nenechat vyvést z rovnováhy. To nevede k bezcitnosti, nýbrž činí to člověka pevným středem ve vlnách života, zvedajících se a klesajících kolem něho. Vždy se má ve své moci.

Zvlášť důležitou vlastností je „kladný vztah ke všemu“. Tento „smysl“ může u sebe vyvinout ten, kdo obrací pohled ve všech věcech k jejich dobrým, pěkným a účelným zvláštnostem a nikoli v první řadě k tomu, co je v nich hanlivé, ošklivé a rozporné. V perském básnictví je krásná legenda o Kristu, která dává nahlédnout, co se touto vlastností míní: U cesty leží mrtvý pes. Mezi kolemjdoucími je také Kristus. Všichni ostatní se odvracejí od ošklivého pohledu na toto zvíře; jen Kristus mluví s obdivem o jeho krásných zubech. Takový citový poměr k věcem může člověk mít; ve všem, i v tom nejodpornějším může ten, kdo opravdově hledá, najít něco hodného uznání. Vždyť není na věcech plodným přínosem to, co jim chybí, ale to, co mají. – Dále je důležité vyvinout vlastnost „nepředpojatosti“. Každý člověk jistě získal své zkušenosti a vytvořil si tím určité množství názorů, které se mu pak stávají vodítkem v životě. Jakkoli je na jedné straně samozřejmé řídit se podle svých zkušeností, tak je důležité pro toho, kdo chce projít duchovním vývojem k vyššímu poznání, aby si vždy zachoval volný pohled pro všechno nové, dosud jemu neznámé, co k němu přistupuje. S takovým úsudkem jako: „to je nemožné“, „to přece vůbec ani nemůže být“, bude dle možnosti jen opatrný. Kdyby mu jeho názor podle dosavadních zkušeností měl říkat cokoli: on sám je v každém okamžiku hotov dát se vést něčím novým, co ho potkalo, k jinému názoru. Každá láska k vlastnímu mínění musí zmizet. – Když duše nabyla pěti dosud jmenovaných vlastností, dostavuje se šestá vlastnost úplně sama od sebe: vnitřní rovnováha, harmonie duchovních sil. Člověk musí v sobě najít něco jako duchovní těžiště, poskytující pevnost a jistotu vůči všemu, co ho v životě vleče sem nebo tam. Kvůli tomu však není nutné vyhýbat se snad proudu života a nedávat všemu na sebe působit. Správným není útek před různě působícími skutečnostmi života, ale pravý opak: plná oddanost životu a přesto bezpečné, pevné udržení vlastní vnitřní rovnováhy a harmonie.

Konečně přichází v úvahu pro hledajícího člověka „vůle ke svobodě“. Takovou vůli má ten, kdo ke všemu, co vykonává, nachází oporu a základnu sám v sobě. Vydobýt se dá proto tak těžce, že je třeba velkého taktu k nutnému vyrovnání mezi otevřeným smyslem pro všechno velké a dobré a současným odmítnutím jakéhokoli donucení. Snadno se řekne: působení zvenku a svoboda se spolu nesnášejí. Jenže záleží právě na tom, aby se v duši spolu snášely. Když mně někdo něco sděluje a já to přijímám pod nátlakem jeho autority: pak jsem *nesvobodný*. Ale nejsem méně nesvobodný, když se uzavřu před dobrem, jehož se mi může tímto způsobem dostat. Neboť potom něco špatnějšího, co mám, vykonává na mě nátlak v mé vlastní duši. A u svobody nejde jen o to, abych nebyl vystaven nátlaku zevní autority, ale především abych nepodléhal nátlaku vlastních předsudků, mínění, pocitů a citů. Není správné, když se člověk podrobuje slepě tomu, co přijímá, ale měl by odtud *přijímat podněty*, přijímat zcela nepředpojatě, aby se pak „svobodně“ k přijatému přiznal. Cizí autorita nemá působit jinak než tak, že si člověk řekne: Právě tím se činím svobodným, že sleduji to, co je v ní dobrého, to jest učiním to svým. A také autorita, opírající se o tajnou vědu, vůbec ani nechce působit jinak než právě tímto způsobem. Co má, to *dává*, nikoliv aby získala *sama* moc nad obdarovaným, ale jedině proto, aby se přijímající stal takovým darem bohatší a svobodnější.

Na význam uvedených vlastností jsme upozornili již dříve při popisování „lotosových květů“. Tam jsme ukázali, jaký vztah mají tyto vlastnosti k vývoji dvanáctilistého lotosu v krajině srdce a k němu se připojících proudů étherného těla. Z toho, co jsme řekli nyní, je zřejmé, že v podstatě mají úlohu učinit pro tělo hledajícího člověka postradatelné ony síly, které mu jinak prospívají ve stavu spánku, ale kvůli jeho vyššímu vývoji se mu musí odejmout. Za takového působení se vyvíjí *imaginativní poznání*.

Imaginace

Je zcela nemožné, aby někdo činil skutečné pokroky v pronikání do vyšších světů, aniž by prošel stupni *imaginativního* poznání. Tím ovšem nemá být řečeno, že by se člověk musel při okultním školení po určitou dobu bezpodmínečně zastavit na tomto stupni imaginace, takže by pro něho tvořil něco jako školní třídu, kterou je třeba odsedět. V některých případech to může být nutné, avšak vždy tomu tak být vůbec nemusí. To závisí zcela na tom, co prožil okultní žák, ještě než vstoupil do okultního školení. V dalším průběhu těchto pojednání se ukáže, že v tomto směru je důležité u okultního žáka jeho duchovní okolí a že na poměru k duchovnímu okolí se dokonce zakládají zcela různé metody „stezky poznání“.

Nastupuje-li někdo cestu okultního školení, může být pro něho mimořádně důležité vědět následující věc. Nepřichází to v úvahu jako zajímavá teorie, ale jako něco, z čeho člověk může vyvodit nejrůznější praktická hlediska, chce-li skutečně trvat na „cestě k vyššímu poznání“.

Od těch, kteří usilují o vyšší vývoj, se často slyší: Chtěl bych se duchovně zdokonalit, chtěl bych v sobě vyvinout „vyššího člověka“, ale po jevech „astrálního světa“ netoužím. Je to pochopitelné, když se uváží, jaké popisy tohoto „astrálního světa“ se najdou v knihách o těchto věcech pojednávajících. Mluví se tam o zjeveních a bytostech, přinášejících člověku všechna možná nebezpečí. Říká se, že vlivem těchto bytostí by mohl člověk až příliš snadno utrpět na svém morálním smýšlení a intelektuálním zdraví. Čtenáři se dává na srozuměnou, že na tomto poli se hranice mezi „dobrou a zlou stezkou“ rovná svou tloušťkou pavučince, a pád do nezměřitelných propastí, zřícení do úplné zvrhlosti je až příliš snadné. – Je jistě nemožné takovým tvrzením prostě odporovat. A přece toto stanovisko, zaujímané v mnoha případech k nastoupení okultní stezky, není nijak správné. Jediné možné hledisko je spíše jenom to, které říká: Nebezpečí nesmí být nikomu překážkou k cestě za vyšším poznáním, ale v každém případě se musí přísně dbát toho, aby žák mohl v těchto nebezpečích obstát. To ovšem povede v některých případech k tomu, že člověk, který si vyprošuje na okultním učiteli pokyny pro školení, dostane nejprve radu, aby s tímto vlastním školením ještě *počkal* a prošel napřed jistými zkušenostmi obyčejného života, nebo aby se učil věcem, jimž se může učit ve fyzickém světě. Bude pak úlohou okultního učitele dát tomuto hledajícímu člověku správný návod, jak takové zkušenosti shromažďovat a takovým věcem se učit. Zdaleka nejčastěji se žák setká s tím, že okultní učitel bude nejprve taktó postupovat. Bude-li potom žák jen dostatečně pozorný na to, co se mu teď přihodí, poté co vstoupil ve spojení s okultním učitelem, pak si bude moci povšimnout nejrůznějších věcí. Shledá, že jakoby „náhodou“ má teď zážitky a může pozorovat věci, jimž by docela jistě nebyl vystaven bez spojení s okultním učitelem. Pokud to žáci často nepozorují a stávají se netrpělivými, je to právě jen tím, že svým zážitkům nevěnují potřebnou pozornost. Také by se rozhodně nikdo neměl domnívat, že působení okultního učitele na žáka se odehrává ve zřetelně vnímatelných „kouzelnických kouscích“. Toto působení je spíše zcela intimní záležitostí, a kdo chce vybádat jeho povahu a podstatu, aniž by sám již dosáhl určitého stupně okultního školení, ten dojde docela určitě k mylným závěrům. Žák v každém případě škodí sám sobě, jestliže se stává netrpělivý, protože je odkazován k „čekací době“. Pokud jde o rychlost jeho cesty,

není tím vůbec zdržován. Právě naopak, kdyby příliš brzy začal se školením, často jím netrpělivě očekávaným, byl by právě tím jeho postup zpomalen.

Dává-li žák správně na sebe působit „dobu čekání“ nebo jiné rady a pokyny okultního učitele, připravuje se skutečně k tomu, aby čelil jistým přicházejícím zkouškám a nebezpečím, až se dostane ke stupni imaginace, který je pro něho nevyhnutelný. – Tento stupeň je nevyhnutelný proto, že každý, kdo hledá spojení s vyšším světem, aniž by tímto stupněm prošel, může tak učinit jen nevědomě, a je odsouzen k tápání v tmách. Člověk si může bez imaginace získat nejasný pocit o tomto vyšším světě, může se bez ní nesporně dostat k pocitu, že je sjednocen se „svým Bohem“ nebo se „svým vyšším já“, ale ke skutečnému poznání s plným vědomím ve světlé, čiré jasnosti se tím dostat nemůže. Proto také všechno mluvení o tom, že zabývat se „nižšími světy“ (světem astrálním a devachanským) není zapotřebí, že může jít jen o to, aby člověk „v sobě probudil Boha“, není ničím jiným než iluzí. – Kdo se s tím spokojí, tomu není třeba mluvit do jeho úsilí, a okultista to také neučiní. Ale pravý okultismus nemá s takovým úsilím naprosto nic společného. Nikoho nebude přímo vyzývat k žakovství. Kdo však jeho školení *hledá*, v tom nechce jen probouzet nejasný pocit o jeho „podobnosti s Bohem“, ale snaží se otevřít mu duchovní oči pro to, co ve vyšších světech skutečně existuje.

„Božská podstata“¹¹¹ je zajisté obsažena v každém člověku. Ale tak je tomu přece v každé bytosti. V kameni, rostlině i ve zvířeti je „božská podstata“ rovněž obsažena a působí v nich. Nemůže však jít o to, aby žák něco takového jen tak všeobecně cítil a věděl, ale o to, aby skutečně vstoupil ve spojení se *zjeveními* této „božské podstaty“. Jako nic neví o světě fyzickém ten, kdo si dokáže jen neustále říkat: Tento svět obsahuje v sobě zahaleně „božskou podstatu“, tak ani neví nic o vyšších světech ten, kdo hledá „božskou říši duchů“ jen v mlhavé, neurčité všeobecnosti. Člověk nechť otevře své oči a *vidí* zjevení božstva ve věcech fyzického světa, v kameni, v rostlině, ať nesní o tom, že jsou to přece všechno jen „jev“ a pravá podoba Boží že je „ukryta“ za ní. Vůbec ne; Bůh se zjevuje ve svých stvořeních, a kdo chce poznávat Boha, musí se učit poznávat podstatu těchto stvoření. Proto je třeba se také opravdu učit vidět to, co se děje a co žije ve vyšších světech, chceme-li poznávat, co je „božské“. Vědomí, že ve mně žije „božský člověk“, může tvořit nanejvýš začátek. Ale tento začátek, budeme-li jej správně prožívat, stane se popudem ke skutečnému vzestupu do vyšších světů. Ten je však možný jen tehdy, když člověk pro to v sobě vyvine duchovní „smysly“. Všechno ostatní se přece staví jen na toto stanovisko: Chci zůstat, jaký jsem, a dosáhnout jen toho, čeho je mi takto možné dosáhnout. Stanovisko okultismu je však stát se jiným člověkem, aby bylo možné vidět a prožívat něco jiného, než co je obyčejné.

A *k tomu* je právě nezbytné projít *imaginativním* poznáním. Řekli jsme, že tento stupeň imaginace se nemusí chápat jako nějaká školní třída, kterou je nejprve nutné „odsedět“. Tomu je třeba rozumět tak, že zejména v našem přítomném životě jsou osobnosti, přinášející s sebou takové předpoklady, že okultní učitel může u nich současně nebo alespoň *téměř* současně vyvolat s imaginativním poznáním také poznání inspirované a intuitivní. Ale naprosto se tomu nesmí rozumět tak, že by se mohl vyskytnout někdo, kdo by nemusel projít imaginací.

Pokud jde o nebezpečí v imaginativním poznání, poukázal jsem na jeho příčinu již ve spise „O poznávání vyšších světů“. Nebezpečí je zapříčiněno tím, že člověk při vstupu do tohoto světa ztrácí jaksi půdu pod nohama. Čím získává ve fyzickém světě pevnost, to se mu nejprve zdánlivě úplně ztrácí. Když člověk něco vnímá v tomto fyzickém světě,

táže se: Odkud pochází tento vjem? Většinou tak činí nevědomě. Ale právě „nevědomě“ je přesvědčen, že příčinami vjemů jsou předměty „venku v prostoru“. Barvy, tóny, vůně mají původ v těchto předmětech. Nevidí volně se vznášející barvy, neslyší tóny, aniž by si mohl uvědomit, na kterých předmětech barvy jako vlastnosti „lpějí“, anebo z kterých předmětů pocházejí tóny. Toto vědomí, že jsou jejich příčinami předměty a bytosti, dává fyzickým vjemům a tím i člověku samému pevnost a bezpečnou oporu. Má-li někdo vjemy bez zevní příčiny, pak se mluví o nenormálních, chorobných stavech. Vjemy bez takových příčin se označují jako iluze, halucinace, vize.

Kdybychom uvažovali zcela povrchně, skládá se celý imaginativní svět z takových halucinací, vizí a iluzí. Na str. 53 v knize „O poznávání vyšších světů“ jsme ukázali, jak se okultním školením takové vize atd. uměle vytvářejí. Zaměřením vědomí na semínko nebo na odumírající rostlinu se kouzlí před duši určité útvary, které nejsou zpočátku ničím jiným než halucinacemi. „Útvar připomínající plamen“, o němž tam bylo řečeno, že může v duši vystoupit pozorováním rostliny nebo něčeho podobného a který se po nějakém čase od rostliny úplně odloučí, je možné ztotožnit s halucinací, pokud se to pozoruje povrchně. A tak to pokračuje v okultním školení ještě dál, když se vstoupí do světa imaginace. U čeho byl člověk zvyklý, že to vychází z věcí „venku v prostoru“, nebo že to na nich „lpí“ jako vlastnost, barvy, tóny, pachy atd., to vše nyní vyplňuje prostor jako něco volně se vznášejícího. Vjemy se odpoutávají od všech zevních věcí a vznášejí se volně v prostoru nebo v něm poletují. A přitom přece člověk ví naprosto přesně, že tyto vjemy nebyly vytvořeny věcmi, jež má před sebou, nýbrž že je zapříčinil „on sám“. V důsledku toho si musí myslet, že „ztratil půdu pod nohama“. V obyčejném životě ve fyzickém světě se musí chránit právě před tím, aby měl představy, které nepocházejí z věcí, které nemají „kloudný základ“. Ale pro vyvolání imaginativního poznání záleží právě na tom, aby žák měl nejprve barvy, tóny, pachy atd., jež „se vznášejí volně v prostoru“, úplně odpoutány od všech věcí.

Další stupeň imaginativního poznání musí nyní spočívat v tom, aby se našel „nový kloudný základ“ pro tyto osamocené představy. To se právě musí stát v onom jiném světě, který se má nyní zjevit. Těchto představ se zmocní nové bytosti a věci. Ve fyzickém světě „lpí“ např. modrá barva na květu chrpy. Ale ani ve světě imaginativním se nesmí tato barva jen tak „volně vznášet“. Dalo by se říci, že *proudí* k některé bytosti, a zatímco předtím se ještě jevila jako osiřelá, stává se nyní výrazem této bytosti. Takovou barvou mluví k pozorovateli něco, co může vnímat právě jen v imaginativním světě. A tak se shromažďují „volně se vznášející“ představy kolem určitých středů. A pozorovatel vidí, že jimi k nám promlouvají bytosti. A jako ve fyzickém světě to jsou věci a bytosti hmotné, na nichž „lpějí“ barvy, pachy a tóny atd., nebo z nichž pocházejí, tak nyní se jimi vyslovují „bytosti duchové“. Tyto „duchové bytosti“ jsou ve skutečnosti stále kolem nás; obletují člověka neustále. Jenže se mu nemohou zjevit, nedává-li k tomu příležitost. A takovou příležitost dává jen tím, že v sobě vyvolá schopnost dát vzházet před svou duší tónům, barvám atd. i tehdy, když tyto nejsou podníceny žádným fyzickým předmětem.

„Duchovní skutečnosti a bytosti“ jsou zcela jiné než věci a bytosti fyzického světa. Není tak docela snadné najít v obyčejné řeči výraz, který by tuto rozdílnost alespoň přibližně charakterizoval. Snad se tomu nejvíce přiblížíme, když řekneme: V imaginativním světě mluví všechno k člověku tak, jako by to bylo bezprostředně inteligentní, kdežto ve světě fyzickém se může intelligence také projevat jen oklikou, prostřednictvím fyzické tělesnosti. Z toho právě pochází ona pohyblivost a volnost

imaginativního světa, že tu chybí mezičlánek zevních věcí, že duch se vyžívá úplně bezprostředně ve volně se vznášejících tónech, barvách atd.

Jisté nebezpečí, hrozící člověku z tohoto světa, má příčinu v tom, že sice vnímá projevy „duchových bytostí“, ale nikoli tyto bytosti samé. To trvá totiž tak dlouho, dokud zůstává jen ve světě imaginativním a nevystupuje ke světu vyššímu. Teprve inspirace a intuice ho pozvolna dovedou k samotným těmto bytostem. – Kdyby však chtěl okultní učitel inspiraci a intuici probudit ukvapeně, aniž by žáka řádně uvedl do imaginativní oblasti, pak by se vyšší svět projevoval jen stínovitě a přízračně. Ztratilo by se celé to nádherné množství obrazů, v nichž se musí zjevovat vyšší svět, má-li se skutečně do něj vstoupit. – Touto skutečností je zdůvodněno, proč okultní žák potřebuje „vůdce“ neboli „guru“, jak se v tajné vědě právě tento vůdce nazývá.

Pro žáka je totiž imaginativní svět zpočátku skutečně pouhým „světem obrazů“, o němž v mnoha případech neví, co vyjadřuje. Ale okultní učitel ví, k jakým věcem a bytostem se tyto obrazy vztahují ve světě ještě vyšším. Má-li k němu žák důvěru, pak může vědět, že se mu později vyjeví souvislosti, do nichž prozatím ještě nevidí. Ve fyzickém světě byly takovými vůdci samotné předměty v prostoru. Žák byl s to ověřovat si správnost svých představ. Hmotná skutečnost je „skálou“, na níž musí ztroskotat všechny halucinace a iluze. Když se vstoupí do světa imaginativního, zmizí tato skála do propasti. A proto musí nastoupit „vůdce“ jako jiná taková „skála“. Co je schopen žáku poskytnout, na tom musí žák pocítit skutečnost tohoto nového světa. Z toho se dá posoudit, jak velká musí být důvěra k vůdci v každém okultním školení skutečně hodném toho jména. Nemůže-li se již takovému vůdci věřit, je tomu v tomto vyšším světě tak, jakoby se ve světě fyzickém náhle člověku odebralo vše, na čem stavěl svou víru ve skutečnost svých vjemů.

Kromě této skutečnosti je však ještě něco jiného, čím by se člověk mohl dostat do zmatku, kdyby se chtěl vydat bez vedení do imaginativního světa. Okultní žák totiž poznává ze všech duchových bytostí v první řadě *sám sebe*. Ve fyzickém životě má člověk city, žádosti, přání, vášně, představy atd. To všechno je sice podněcováno věcmi a bytostmi zevního světa, ale člověk ví docela jasně, že to tvoří jeho vnitřní svět, a rozlišuje to jako něco, co se děje v jeho duši, od předmětů zevního světa. Jakmile však je probuzen imaginativní smysl, toto snadné rozlišování úplně přestává. Jeho city, představy, vášně atd. z něho doslova vystoupí, získávají podobu, barvu a tón. Člověk teď stojí před nimi, jako by stál ve fyzickém světě před zcela cizími věcmi a bytostmi. A že tento zmatek může být dokonalý, dá se pochopit při pomyšlení na to, co bylo řečeno v kapitole „O některých účincích zasvěcení“ v knize „O poznávání vyšších světů“. Tam se nepopisovalo nic jiného, než právě způsob, jakým imaginativní svět vystupuje pro pozorovatele. Objevuje se v něm totiž všechno obráceně, jako v zrcadle. Co z člověka proudí ven, jeví se tak, jakoby to chtělo zvenku přicházet k němu. Přání, které chová, proměňuje se v postavu, například v podobu fantasticky vyhlížejícího zvířete, nebo třeba i v bytost podobnou člověku. Taková bytost jakoby na něho dotírala, útočila na něj nebo ho také podněcovala to či ono vykonat. Tak se může stát, že si člověk připadá jako obklopen a obletován úplně fantastickým světem, často půvabným a svůdným, často také úděsným. Tento svět však ve skutečnosti nepředstavuje nic jiného než jeho vlastní myšlenky, přání a vášně, proměněné v obrazy. – Oddával by se však velkému omylu ten, kdo by se domníval, že rozlišit tuto v obrazy proměněnou vlastní bytost od skutečného duchového světa je něčím snadným. Zprvu je pro žáka takové rozlišování přímo nemožné. Neboť naprosto tentýž obraz může pocházet právě

tak z duchové bytosti, promlouvající k člověku, jako z něčeho v nitru duše. A ukvapí-li člověk něco právě tady, vystavuje se nebezpečí, že obě tyto věci se nikdy nenaučí řádně od sebe oddělovat. Je přitom nutná největší opatrnost. – Jen ještě větší zmatek nastává tím, že vlastní přání a žádosti duše se odívají do obrazů nesoucích přesně opačný charakter než to, čím skutečně jsou. Dejme tomu, že se tímto způsobem zahálí do obrazu například *ješitnost*. Může vystoupit jako půvabná postava, slibující nejužasnější věci, když člověk vykoná její doporučení. Tato její doporučení se zdají, jako by dělaly naději na něco veskrze dobrého, oč je hodno usilovat; jestliže je však člověk uposlechne, upadne do morální nebo jiné zkázy. Naopak dobrá vlastnost duše se může halit do nesympatického šatu. Jen opravdový znalec zde může rozlišovat, a jen osobnost, kterou vůbec nelze zviklat ve směřování ke správnému cíli, může si být jista při svůdných kouscích vlastních duševních obrazů. – Se zřetelem na to vše se již dá připustit, jak je nezbytné vedení učitele, který s jistotou upozorňuje žáka, co je na tomto poli přelud a co je pravda. Není však třeba se domnívat, že tento učitel musí neustále stát vedle žáka. U okultního školení nezáleží bezpodmínečně na prostorovém spojení žáka s učitelem. Jsou ovšem chvíle, kdy je takové prostorové společenství žádoucí, a jsou i takové, kdy je naprosto nutné. Ale na druhé straně si najde okultní učitel také prostředky, aby zůstal se žákem ve spojení i při prostorové vzdálenosti. Navíc přichází v úvahu, že mnohé, co se děje mezi učitelem a žákem na tomto poli, když jsou spolu, může často působit ještě dodatečně po měsíce, snad i po léta. Je však něco, co určitě musí nutnou spojitost mezi učitelem a žákem zpřetrhat. To nastane tehdy, když žák ztratí k učiteli důvěru. – A obzvlášť zlé to je, když se tento svazek důvěry rozváže dřív, než se žák naučil rozlišovat zrcadlení vlastní duše od pravé skutečnosti.

Mohlo by se však třeba říci: Potom tedy, nastupuje-li vázanost tohoto druhu k učiteli, ztrácí přece okultní žák všechnu svobodu a samostatnost. Vydává se takřka úplně do rukou učitele. Ve skutečnosti tomu však vůbec není. Jsou ovšem rozdíly v závislosti na učiteli v různých metodách okultního školení. Nezbytnost této závislosti může být větší nebo menší. Je poměrně největší u metody, kterou uplatňovali okultisté orientu a ještě dodnes ji jako svou metodu vyučují. V mnohem menší míře se tato závislost na určitém člověku projevuje už při tak zvaném křesťanském zasvěcení. A vlastně úplně odpadá u stezky poznání, kterou od čtrnáctého století uplatňují tak zvané esoterní školy rosekruciánů. U této stezky nemůže odpadnout učitel, protože je to nemožné. Ale každá závislost na něm opravdu přestává. Jak to je možné, uvidí se z dalšího pokračování tohoto líčení. Tam se totiž přesně popíše, čím se liší od sebe tyto tři „stezky poznání“: orientální, křesťanská a rosekruciánská. U této poslední nepřichází v úvahu vůbec nic, co by mohlo moderního člověka v jeho pocitu svobody nějak rušit. Také se v tomto pokračování ukáže, jak ten či onen člověk může jako okultní žák i dnes, v moderní Evropě, dojít k tomu, aby nešel rosekruciánskou cestou, ale orientální nebo starší křesťanskou, ačkoli cesta rosekruciánská je v přítomné době nejpřirozenější. Tato cesta, jak se dále uvidí, není snad v rozporu s křesťanstvím. Člověk po ní může jít, aniž by ohrozil své křesťanství, a může po ní jít i člověk, který se domnívá, že je na úrovni moderního vědeckého světového názoru.

Ale musíme si vysvětlit ještě něco jiného. Někdo by mohl být v pokušení otázat se, zda by nemohl okultní žák zůstat ušetřen toho, aby musel procházet zrcadlením obrazů své vlastní duše. Kdyby se tak stalo, pak by se právě nedostal k onomu pro něj tolik žádoucímu samostatnému rozlišování. Neboť ničím se nemůže stát tato docela zvláštní povaha imaginativního světa názornější, než pozorováním vlastní duše. Z jedné strany

člověk přece vnitřní život své duše zná. Prostě v něm vězí. A to se musí okultní žák právě učit: nejen pohlížet na věci zvenku, nýbrž pozorovat je tak, jakoby sám vězel v nich. Když k němu nyní přistoupí jeho vlastní myšlenkový svět jako něco cizího, pak se tím právě učí poznávat také ještě z druhé strany něco, co už z jedné strany zná. Musí se tak říkajíc sám sobě stát prvním příkladem takového poznání. Z fyzického světa je ovšem zvyklý na něco docela jiného. Zde spatřuje všechny ostatní věci vždy pouze zvenku, sám sebe však prožívá jen z nitra. Dokud setrvává ve fyzickém světě, nemůže vidět za povrch věcí. A nikdy nemůže vystoupit sám ze sebe, jakoby „vyletět ze své vlastní kůže“, aby sebe pozoroval zvenku. Takové pozorování však je při okultním školení doslova jeho první povinností, a pomocí toho se pak učí vidět také za povrch zevních skutečností a bytostí.

Inspirace

Popis *imaginace* ukázal, jak při ní okultní žák opouští půdu zevních smyslových zážitků. Ještě na mnohem vyšším stupni je tomu tak v *inspiraci*. U ní představování čerpá ještě mnohem méně z něčeho, co lze označit jako *zevní popud*. Sílu, která člověku umožňuje tvořit si o něčem představy, musí zde najít sám v sobě. Musí být mnohem intenzivněji vnitřně činný, než jak je tomu v případě zevního poznání. Při tomto poznání se prostě odevzdává zevním dojmům, a ty mu přivodí představy. *Tato* odevzdanost u inspirace odpadá. Zde už žádné oči nedodávají barvy, žádné uši nepřinášejí tóny atd. Všechn obsah představování se musí vytvořit vlastní činností, tedy děním čistě duchovně-duševním. A do toho, co člověk takto stvoří činností svého nitra, musí se vtisknout zjevení vyššího skutečného světa. Zdá se, jakoby v takovém popisu světa vyššího poznání vystupoval zvláštní rozpor. Člověk má být v jistém smyslu tvůrcem svých představ; a přesto tyto představy samozřejmě nesmějí být jeho výtvoř, nýbrž jimi se musí vyjadřovat děje vyššího světa stejně, jako ve vjemech očí, uší atd. se vyjadřují děje světa nižšího. Je to však rozpor, který se v líčení tohoto způsobu poznání vyskytovat *musí*. Neboť to je právě to, co si okultní žák musí osvojit cestou k inspiraci, že cestou vnitřní činnosti uskutečňuje něco, k čemu je v obyčejném životě donucován zvenku. – Proč v obyčejném životě neprobíhají představy libovolně? Protože se člověk musí při svém představování řídit podle zevních předmětů. Všechna libovůle jeho „já“ odpadá, jelikož předměty říkají: Jsme takové nebo onaké. Předměty samy vyslovují, jak mají být představovány; „já“ nemá o tom co rozhodovat. Kdo se nechce podrobit předmětům, prostě si představuje něco nesprávného; a brzy by zjistil, jak málo tím ve světě pořídí. Toto nutné chování člověka k předmětům zevního světa můžeme v poznání označit výrazem „nesobecké“. Člověk se musí k věcem chovat „nesobecky“, s vyřazením sebe. A v této nesobeckosti je jeho učitelem zevní svět. Tím, že mu prostě staví před jeho smysly svůj správný obraz, odnímá mu všechny iluze, všechny fantazie, všechny nelogické úsudky, všechnu nevěcnost.

Chce-li se člověk připravit k inspiraci, musí své nitro přivést tak daleko, aby měl tuto nesobeckost i tehdy, když ho zvenku k ní nic nenutí. Musí se naučit vnitřně *tvořit*, ale tak, aby jeho „já“ ani v nejmenším nehrálo při tomto tvoření svévolnou roli. Obtíže, o něž jde při získávání takové nesobeckosti, je vidět tím zřetelněji, čím více přihlédneme k tomu, o jaké duševní síly při inspiraci zvláště jde. – Rozlišují se tři základní síly duševního života: představování, cítění a chtění. Při obyčejném smyslovém poznání jsou představy podněcovány zevními předměty. A vlivem těchto zvenku podněcovaných představ získává svůj určitý směr také cítění a chtění. Člověk například vidí nějaký předmět; ten mu působí *radost*, proto si dotýcnou věc žádá. *Radost* je usazena v citu; touto radostí je podněcena vůle, podle toho, jakého rázu nabylo cítění z představy. Posledním základem představování, cítění a chtění je však předmět. – A jiný případ. Člověk prožívá nějakou událost. Má z ní strach. Utíká pryč z dějiště události. Také zde jsou zevní děje prvním základem; prostřednictvím smyslů jsou vnímány, stávají se představami, dostavuje se pocit strachu; a vůle – uskutečňovaná útekem – je následkem. U inspirace zevní předmět v této formě odpadá. Smysly zde nepřicházejí pro vnímání v úvahu. Nemohou tedy ani být podněcovateli představ. Z této strany nejsou cítění ani vůle ovlivňovány. – Avšak je to právě cítění a vůle, z nichž při inspiraci

jako z mateřské půdy vnitřně vystupují, jakoby vyrůstají, představy. A pravdivé představy vyrostou, když je mateřská půda zdravá, kdežto omyly a přeludy, je-li nemocná.

Stejně jistě, jako inspirace vznikající ze zdravého cítění a chtění mohou zjevovat vyšší svět, tak ze zpustlého cítění a chtění vznikají o vyšším světě omyly, klamy a fantazie.

Okultní školení si proto dává za úkol ukázat člověku prostředky, které ho učiní schopným, aby své city a podněty vůle učinil zdravě plodnými pro inspiraci. Jako ve všech věcech okultního školení máme také zde co činit s *intimním* usměřováním a utvářením duševního života. Nejprve je nutné osvojit si určité city, známé z obyčejného života jen v nepatrném stupni. Některé z těchto citů zde naznačíme. K těm nejdůležitějším patří vyšší citlivost k tomu, co je „pravdivé“ a „nepravdivé“, „správné“ a „nesprávné“. Podobné city má samozřejmě i obyčejný člověk. Ale u okultního žáka se musejí vypěstovat v *mnohem* vyšší míře. Dejme tomu, že se někdo dopustí logické chyby; druhý tuto chybu nahlédne a věc napraví. Ujasněme si, jak velký je při tomto napravování podíl úsudku, rozumu, a jak nepatrný je pocit *radosti* ze samotné pravdy, pocit *odporu* při něčem nesprávném. Naprosto nebudeme ovšem tvrdit, že radost nebo případný odpor tu vůbec nejsou. Ale *stupeň*, jak se vyskytují v obyčejném životě, musí se v okultním školení nezměrně zvýšit. Zcela systematicky musí okultní žák obracet pozornost ke svému duševnímu životu a musí dosáhnout toho, aby se mu stala logická nesprávnost zdrojem *bolesti*, v ničem nezůstávající pozadu za bolestí fyzickou; a naopak něco „správného“ musí mu působit opravdovou radost nebo potěšení. Kde tedy jiný člověk uvede do pohybu jen svůj rozum, svou soudnost, musí se okultní žák učit prožívat celou stupnici citů, od bolesti až k nadšení, od skličujícího napětí až k rozradostňujícímu uvolnění v uchopení pravdy. Co prožívá „normální“ člověk jen jako střízlivě chladnou „nesprávnost“, k tomu se musí učit okultní žák pociťovat dokonce něco jako nenávisť; musí v sobě vyvinout *lásku* k pravdě, která bude mít úplně osobní ráz; lásku tak osobní, tak hřejivou, jakou milenec pociťuje k milence. – Mnoho se jistě mluví o „lásce k pravdě“ také v kruzích našich „vzdělanců“; jenže co se tam míní, to prostě není vůbec přirovnatelné k tomu, co musí v tiché vnitřní duševní práci v tomto směru prožívat okultní žák. Trpělivě si musí vždy znovu předkládat na zkoušku to nebo ono „pravdivé“, to nebo ono „nepravdivé“; a musí se tomu věnovat, nejen aby školil svou soudnost, střízlivě rozlišující mezi „pravdivým“ a „nepravdivým“, ale aby k tomu všemu získal docela osobní vztah. – Je naprosto správné, že na počátku takového školení může člověk propadnout něčemu, co se dá označit za „přecitlivělost“. Nesprávný úsudek, jemuž naslouchá ve svém okolí, nějaká nedůslednost atd. mohou mu způsobit téměř nesnesitelnou bolest. – Proto se k tomu musí při školení přihlížet. Neboť kdyby se tak nestalo, mohla by z toho vzniknout velká nebezpečí pro duševní rovnováhu žáka. Ale když se dbá toho, aby zůstal pevný charakter, pak se mohou odehrávat v duševním životě bouře, a člověk bude mít přesto sílu žít ve světě s harmonickým vzezřením a chováním. V každém případě však došlo k chybě, je-li okultní žák přiveden do protikladu k zevnímu světu, takže jej shledává nesnesitelným nebo z něj chce dokonce uprchnout. Vyšší citový svět se nesmí vyvíjet na účet rovnoměrné působnosti a práce v zevním světě; proto musí vnitřnímu zvýšení citového života odpovídat zesílení odolnosti proti zevním dojmům. Praktické okultní školení proto dává člověku směrnici, aby nikdy nepodnikal shora uvedená cvičení k rozvoji svého citového života, aniž by se současně vyvíjel také tím směrem, aby dovedl získat pochopení pro to, kolik pocitu tolerance požaduje od člověka život. Když např. nějaký člověk uplatňuje nesprávný

úsuděk, musí být okultní žák schopen pociťovat v sobě nejživější bolest a současně být k tomuto člověku naprosto tolerantní, protože stejně živá je v jeho duši myšlenka: Tento člověk tak usuzovat *musí*, a s jeho úsudkem je třeba počítat jako se *skutečností*. – Pravda je ovšem taková, že se nitro okultního vědce bude stále víc a více přetvářet v dvojí život. Při jeho putování životem se budou odehrávat v jeho duši stále bohatší děje; druhý svět v něm bude stále samostatnější vůči tomu, co dává zevní svět. Ale tento dvojí život bude právě něčím plodným pro pravou životní praxi. Dostaví se tím pohotovost úsudku, jistota v rozhodování. Kde člověk vzdálený takovému školení musí procházet dlouhými řetězci myšlenek, kde je vláčen sem a tam mezi rozhodnutím a bezradností, tam okultní vědec rychle přehlédne životní situace, rychle odhalí souvislosti skryté obyčejnému pohledu atd. Dokonce je mu pak často třeba velké trpělivosti, aby se vpravil do pomalého chápání druhého člověka, zatímco u něj proběhne toto pochopení bleskově.

Až dosud se mluvilo jen o vlastnostech, jichž se musí dostat citovému životu, aby mohla inspirace nastoupit správným způsobem. Jiná otázka je tato: Jak se stanou city plodnými, aby ze sebe zrodily představy náležející skutečně světu inspirace? Máme-li pochopit, co musí odpovědět na tuto otázku tajná věda, pak se musíme seznámit se skutečností, že duševní život člověka má vždy určitý poklad citů přesahujících míru toho, co podněcují *smyslové* vjemy. Člověk vlastně cítí více, než k čemu ho věci nutí. Jenže tohoto nadbytku se používá v obyčejném životě směrem, který se musí okultním školením změnit v jiný. Vezměme například pocit strachu nebo bázně. Snadno si můžeme ujasnit, že v mnoha případech je takový strach větší, než jaký by byl, kdyby byl úměrný příslušnému zevnímu ději. Nyní si představme, že okultní žák pracuje energicky na sobě, aby v žádném případě, který se mu naskytne, neměl větší strach nebo bázeň, než je u příslušných zevních dějů skutečně oprávněné. Avšak určitá míra strachu nebo bázně se vždy vyvolává vynaložením určité duševní síly. Vyvoláním strachu nebo bázně přichází tato duševní síla skutečně nazmar. Když si okultní žák takový strach nebo bázeň – i leccos jiného – odepře, potom vskutku tuto sílu *uspoří*. A ta mu zůstává k dispozici pro něco jiného. Když takové děje často opakuje, stane se z těchto postupně ušetřených duševních sil vnitřní poklad; a okultní žák brzy zažije, že mu z takových ušetřených citů vyrostou zárodky k představám vyjadřujícím zjevování vyššího života. Něco takového se nedá v obyčejném smyslu „dokázat“; může se jen dát okultnímu žáku návod: Dělej to nebo ono – a když to bude provádět, pak již uvidí, že se dostávají neklamné plody.

Nepřesnému pozorování toho, o čem se právě mluvilo, by se mohlo zdát rozporné, že se na jedné straně požaduje *obohacení* citového světa, když tím, čím se jinak vyvolává jen úsudek rozumu, mají procitnout city radosti, bolesti atd. – a na druhé straně se mluví výslovně o uspoření citů. Tento rozpor okamžitě zmizí, uvážíme-li, že uspoření se má provést u těch citů, které jsou podněcovány zevními smysly. Právě to, co se zde ušetří, jeví se jako obohacení vzhledem k duchovním zážitkům. A je naprosto správné, že city takto ušetřené ve světě smyslových vjemů se nejen v jiné oblasti uvolňují, ale také se v této oblasti prokazují jako *tvůrčí*. – Vytvářejí materiál k představám, v nichž se zjevuje duchový svět.

Ovšem nevedlo by příliš daleko, kdyby někdo chtěl zůstat jen u *těchto úspor*, jak byly shora naznačeny. K větším výsledkům je zapotřebí ještě víc. Duši se musí přivádět ještě mnohem větší poklad síly, jež vytváří city, než je možné *touto* cestou. Je nutné se například vystavit na zkoušku jistým zevním dojmům a pak si zcela odepřít city, jež se

dostávají v tak zvaném „normálním“ stavu. Vystavit se například události, která „normálně“ duši rozčiluje, a toto rozčilení si naprosto zakázat. Může se to udělat tak, že se člověku skutečně naskytne taková událost, nebo si jen vypomůže představou. Tato výpomoc je dokonce pro plodné okultní školení lepší. Neboť protože je žák zasvěcován do *imaginace*, buď před přípravou k inspiraci, nebo současně s ní, musí být vlastně schopen postavit si před duši imaginativně nějakou událost se stejnou silou, jakoby zde skutečně byla. – Když se žák v dlouhé vnitřní práci stále znovu a znovu vystavuje věcem a dějům a zakazuje si mít odpovídající „normální“ pocity, vytváří se v jeho duši mateřská půda pro inspiraci. – Jen jako vsunutá poznámka budiž zde uvedeno, že ten, kdo popisuje takové *školení k inspiraci*, může mít plné pochopení pro to, když ze stanoviska vzdělání naší přítomné doby se bude proti takovému popisu leccos namítat. A dá se tu nejen to či ono namítnout, ale může se dokonce se shovívavým úsměvem říci: „Inspirace se přece nedá puntičkářsky vychovávat; je to *přírodní dar génia*.“ Jistě, ze stanoviska tohoto vzdělání to může působit hodně komicky, jestliže se mnoho mluví o výchově k něčemu, u čeho toto vzdělání nechce o nějakém vysvětlování nic vědět; ale toto vzdělání dnešní doby si neuvědomuje, jak málo je s to domyslet do konce své vlastní myšlenkové pochody. Kdo by chtěl předpokládat, že vyznavač dnešního vzdělání by měl věřit, že výše vyvinuté zvíře se nevyvíjelo pomalu, ale octlo se tu „náhle“, ten by brzy uslyšel, že vzdělanec v moderním smyslu v takový „zázrak“ nevěří. Něco takového prý je „pověra“. Jenže v oboru duševního života je potom takový moderní vzdělanec, úplně ve stylu svých vlastních názorů, v zajetí hrubé pověry. Nechce totiž pomyslet na to, že také dokonalejší duše se musela vyvíjet, že tu nemůže být náhle jako přírodní dar. Zevně se tu ovšem objevuje mnohý génius nevysvětlitelným způsobem, zrozen jakoby „z ničeho“; ale objevuje se tak právě jen v materialistické pověře; duchovní vědec ví, že takové geniální založení, zrozené v některém životě u člověka jakoby z ničeho, je prostě následek jeho výchovy k inspiraci v dřívějším pozemském životě. – Na teoretickém poli je materialistická pověra zlá; avšak ještě mnohem horší je v praktické oblasti, jako je tomu zde. Poněvadž předpokládá, že géniové musí po celou budoucnost „padat z nebe“, nestará se o takový „okultistický nešvar“ nebo podobnou „fantastickou mystiku“, vyprávějící o přípravě k inspiraci. Tím ale tato pověra materialistů zadržuje pravý pokrok lidstva. Nestará se o to, aby se v člověku rozvíjely dřímající schopnosti.

Ve skutečnosti jsou totiž často ti, kteří se nazývají pokrokaři a volnomyšlenkáři, právě nepřátelé opravdového vývoje. Ale toto – jak bylo řečeno – má být jen vsunutá poznámka, nutná pro ujasnění poměru tajné vědy ke vzdělání současné doby.

Tyto duševní síly, které se jako poklad hromadí popisovaným odpíráním „normálních“ citů v nitru žáka, by se zajisté i bez přispění jiné pomoci přeměnily v inspirace. A okultní žák by prožíval, jak v jeho duši vystupují pravdivé představy, znázorňující zážitky ve vyšších světech. Nejjednoduššími zkušenostmi nadsmyslových dějů by ta věc začínala, a pokud by žák v naznačeném směru vnitřně žil dál, objevovalo by se pozvolna něco stále komplikovanějšího a vyššího. – Ve skutečnosti by však dnes bylo takové okultní školení zcela nepraktické, a také se patrně neprovádí nikde, kde se k věci přistupuje s vážností. Kdyby totiž žák chtěl tímto způsobem vyvinout „sám ze sebe“ všechno, co může dát inspirace, dostal by se zcela určitě k tomu, že by takto „*vysouka*“ ze sebe *všechno* to, co bylo kdy také například zde řečeno o podstatě člověka, o lidském životě po smrti, o vývoji lidského rodu a planet atd. Jenže tento žák by k tomu potřeboval nesmírně dlouhá časová údobí. Bylo by tomu tak, jako kdyby například někdo chtěl sám ze sebe vyvinout celou geometrii, bez ohledu na to, co lidé před ním už na tomto poli

vypracovali. „Teoreticky“ je ovšem něco takového docela dobře možné. Ale bylo by bláznovstvím provádět to v praxi. Ani v tajné vědě se tak nepostupuje, nýbrž věci, vydobyté pro lidstvo inspirovanými předchůdci, tlumočí žákovi učitel. Toto tlumočení musí být v přítomné době základem pro vlastní inspiraci. Co dnes podává příslušná literatura a přednášky atd. z oboru tajné vědy, to může skutečně poskytnout takový základ pro inspiraci. Jsou to například nauky o různých základních člancích člověka (o těle fyzickém, étherném, astrálním atd.), poznatky o životě po smrti až k novému vtělení, potom například všechno, co vyšlo tiskem pod názvem: „Z kroniky Akaša“. U inspirace je totiž nutné mít na paměti, že je jí zapotřebí k vyhledání a vlastnímu prožití vyšších pravd, ale nikoli k jejich pochopení. To, co bylo sděleno pod názvem „Z kroniky Akaša“, je nejprve nemožné vyhledat bez inspirace. Ale pokud to někdo přijme sdělením, může to pochopit úplně obyčejným logickým úsudkem. Nikdo by neměl prohlašovat, že se tu tvrdí věci, které se nedají bez inspirace logicky pochopit. Ne proto je někdo shledává nepochopitelnými, že není inspirován, ale že se mu nechce dost přemýšlet. – Jestliže tedy člověk přijímá tyto pravdy sdělením, probudí se jejich vlastní silou v duši inspirace. Musí se jen pokusit, chce-li, aby se mu dostalo takové inspirace, aby nepřijímal takové poznatky střízlivě a rozumově, ale dal se vzletem idejí přenést do všech možných citových zážitků. A jak by to někdo nemohl! Může cítění zůstat netečné, když v duchu před člověkem probíhají úchvatné děje, jak se Země vyvíjela z Měsíce, Slunce a Saturnu, nebo když se nahlédne do nekonečných hlubin přirozenosti člověka poznáváním jeho těla étherného, astrálního atd.? Skoro by se dalo říci: Dost zlé už je pro někoho to, že takové myšlenkové stavby může prožívat jen střízlivě. Neboť kdyby je neprožíval pouze střízlivě, nýbrž prožíval v nich všechna možná citová napětí a citová uvolnění, všechna stupňování a krize, všechny pokroky a upadání, všechny katastrofy a zvěstování, pak by se v něm právě připravila mateřská půda pro samotnou inspiraci. Ovšem potřebný život v citech u takových sdělení z vyššího světa bude člověk moci skutečně rozvíjet jen tehdy, bude-li konat výše naznačená cvičení. Kdo obrací všechny své citové síly k zevnímu světu smyslových vjemů, tomu se budou jevit vyprávění z vyššího světa jako „suché pojmy“, jako „šedá teorie“. Nikdy nebude moci pochopit, jak to, že je někomu hřejivě u srdce, když naslouchá sdělení tajné vědy, zatímco on sám zůstává přece „až k srdci chladným“. Dokonce řekne: „Vždyť to je všechno jen pro rozum, to je intelektuální; já bych chtěl něco pro cit.“ Neřekne si však, že je to na něm, zůstává-li jeho srdce chladné.

Mnozí stále ještě podceňují sílu toho, co se ukrývá již v samotných těchto sděleních z vyššího světa. A v souvislosti s tím přeceňují rozličná jiná cvičení a jiné procedury. Říkají: „Co mi to vlastně pomůže, když mi někdo vypráví, jak to vyhlíží ve vyšších světech? Já bych se tam přece chtěl podívat sám.“ Takovým lidem většinou chybí pouze trpělivost, aby se do těchto vyprávění z vyšších světů stále znovu zahloubávali. Kdyby tak činili, zpozorovali by, jakou mají tato „pouhá vyprávění“ rozhňující sílu a jak přijetím sdělovaných inspirací od druhých je skutečně podnícena vlastní inspirace. – Je ovšem jisté, že k „učení“ musí ještě přistoupit jiná cvičení, chce-li žák dělat rychlé pokroky v prožívání vyšších světů; nikdo by však neměl podceňovat nezměrně velký význam právě tohoto „učení“. A v žádném případě se nikomu nemůže dávat naděje, že nějakými cvičeními učiní rychlé výboje do vyšších světů, není-li současně ochoten ustavičně se zahloubávat do *sdělení*, podávaných čistě vyprávěcím způsobem z povolané strany o dějích a bytostech vyšších světů. – Následkem toho, že se v přítomné době vydávají taková sdělení v literatuře a přednáškách atd. a že se poskytují také první náznaky

o cvičeních přivádějících k poznání vyšších světů¹¹², může se dnes mnohý dozvědět něco z toho, co se dříve sdělovalo jen v přísně uzavřených tajných školách. Jak bylo už častěji řečeno, je toto zveřejnění způsobeno poměry v naší době a musí tu být. Vždy se však musí také zdůraznit, že se tím sice ulehčuje získávání okultního vědění, ale bezpečné vedení zkušeným okultním učitelem se přesto ještě nedá plně nahradit.

Poznání pomocí inspirace vede člověka k prožívání *dějů* v neviditelných světech, tedy například k prožívání vývoje člověka, vývoje Země a jejích planetárních inkarnací; přicházejí-li však v těchto vyšších světech v úvahu nikoli pouze *děje*, ale *bytosti*, pak musí nastoupit jako způsob poznání *intuice*. Co se těmito bytostmi uskutečňuje, poznává se v obraze pomocí imaginace, zákony a poměry těchto dějů se poznávají inspirací, a chceme-li předstoupit před samotné bytosti, pak potřebujeme intuici. – Jak se inspirace včleňuje do světa imaginací, jak prostupuje tento svět jako „duchová hudba“ a tím se stává výrazovým prostředkem bytostí poznatelných intuicí, o tom bude ještě pojednáno. Potom se bude pojednávat také o samotné intuici. Zde jen ještě upozorníme na to, že co se v tajné vědě označuje za „intuici“, nemá nic společného s tím, k čemu se dnes často používá slova „intuice“ podle běžné jazykové zvyklosti. Označuje se tak více či méně nejistý „nápad“, v protikladu k jasnému, důsledným postupem získanému rozumovému poznání. V tajné vědě není „intuice“ ničím nejasným a nejistým, nýbrž je to vysoce pokročilý způsob poznání, plný nejsvětějšího jasu a naprosto nepochybné jistoty.

Inspirace a intuice

Jako je možné imaginaci nazvat duchovním *zřením*, tak inspiraci duchovním *slyšením*. Ovšem při výrazu „slyšení“ je nutné si uvědomit, že se tím myslí vnímání, které je smyslovému slyšení ve fyzickém světě ještě mnohem vzdálenější, než je „zření“ v imaginativním (astrálním) světě vzdálené vidění fyzickými očima. O světelných a barevných jevech imaginativního světa se dá říci: Jsou takové, jako kdyby se svítivé povrchy a barvy smyslových předmětů od těchto předmětů oddělily a odpoutány od nich se volně vznášely v prostoru. To však dává jen přibližnou představu. Neboť prostor imaginativního světa není takový jako prostor fyzický. Kdo by se tedy domýšlel, že má před sebou imaginativní obrazy barev, když vidí volně se vznášející barevné skvrny v obyčejném prostorovém rozložení, byl by na omylu. Ale přesto je tvoření takových barevných představ *cestou* k imaginativnímu životu. Kdo se pokusí představit si květinu, a pak ve své představě ponechá stranou vše, co není představou barvy, takže se před jeho duší vznáší obraz, který je jako barevný povrch stažený z květiny, ten může takovými cvičeními *ponenáhlu dospět* k imaginaci. Tento obraz sám není ještě skutečnou imaginací, je více méně přípravnou malbou fantazie. Imaginací – tedy skutečným astrálním zážitkem – se stává teprve, když je nejen barva zcela odpoutána od smyslového dojmu, ale když se úplně ztratilo i trojrozměrné rozložení prostoru. Že nastalo také i to, je možné postřehnout jen určitým pocitem. Popsat se dá tento pocit jen tím, když se řekne, že už se člověk necítí mimo barevný obraz, ale *uvnitř* v něm a je si vědom, že se podílí na jeho vzniku. Když tento pocit nemá, když se tedy domnívá, že stojí před něčím jako před smyslovým barevným obrazem, pak ještě nemá co činit se skutečnou imaginací, ale s výtvořem fantazie. Tím však nemá být řečeno, že takové malby fantazie jsou úplně bezcenné. Mohou totiž být éthernými odrazy – stíny – pravých astrálních skutečností. A jako takovým jim přísluší pro duchovní školení přece jen jistá hodnota. Mohou tvořit most k pravým astrálním (imaginativním) zážitkům. – Určité nebezpečí v sobě skrývá jejich pozorování jen tehdy, když pozorovatel na tomto rozhraní mezi smyslovostí a nadmyslovostí nepoužívá plně svého zdravého lidského rozumu. Necht' jen nikdo neočekává, že mu někdo dá *všeobecné* poznávací znamení, jak by mohl v této mezní oblasti rozeznat iluzi, halucinaci, fantastiku od skutečnosti. Takové všeobecné pravidlo by samozřejmě bylo pohodlné. Ale pohodlnost je slovo, které by měl okultní žák ze svého slovníku vyškrtnout. – Dá se říci jen tolik, že ten, kdo si chce osvojit pro tuto oblast jasné rozlišování, musí na to myslet již v obyčejném životě fyzického světa. Kdo v tomto obyčejném životě nedbá o přesné a jasné myšlení, podlehne při vstupu do vyšších světů všem možným iluzím. Pomysleme jen, kolik nástrah poskytuje tento obyčejný život zdravému úsudku. Jak často se přece stává, že lidé nevidí jasně to, co je, ale co si přejí vidět. Jak mnoho je případů, kdy lidé něčemu věří, ne protože to poznali, ale protože je jim příjemné tomu věřit. Nebo kolik omylů plyne z toho, že člověk nejde k základu věci, ale ukvapeně si tvoří úsudek. Všechny tyto příčiny klamů v obyčejném životě by se mohly doplňovat o další téměř do nekonečna. Jaké kousky vyvádějí zdravému úsudku stranickost, vášeň atd. Jakkoli jsou tyto klamy úsudku v obyčejném životě rušivé a často osudné – pro zdraví nadmyslového prožívání jsou myslitelně největším nebezpečím. Okultní žák nemůže obdržet jako směrnicí s sebou do vyšších světů všeobecné pravidlo, nýbrž jedině pokyn, aby pro svou rozlišovací sílu, pro svůj svobodný, nezávislý úsudek činil vše, co je možné.

Když pozorovatel vyšších světů jednou ví, co imaginace skutečně je, dostane se mu velmi brzy také pocitu, že obrazy astrálního světa nejsou *pouhými* obrazy, ale projevy duchových bytostí. Učí se poznávat, že imaginativní obrazy musí vztahovat k duchovým a duševním bytostem stejně, jako vztahuje smyslové barvy k věcem a bytostem smyslovým. V jednotlivostech se tu bude ovšem muset ještě mnohému učit. Bude muset rozlišovat mezi barevnými útvary, které jsou jakoby neprůhledné, a takovými, které jsou zcela průhledné a jakoby ve svém nitru úplně prosvětlené. Bude vnímat i takové útvary, které jako by ve své nitru stále znovu vytvářely své barevné světlo, jež tedy nejsou jen zcela prosvětlené a průhledné (transparentní), nýbrž ustavičně zazařují samy v sobě. A bude vztahovat spíše neprůhledné útvary k nižším bytostem, útvary prosvětlené k bytostem středním; a obrazy v sobě zazařující mu budou projevem vyšších duchových bytostí.

Máme-li vystihnout pravdu imaginativního světa, nesmíme chápat pojem duchovního zření příliš úzce. Neboť v tomto světě se nenacházejí jen vjemy světelné a barevné, tedy vjemy, které se mohou přirovnat ve fyzickém světě k zážitkům zrakovým, ale jsou zde také dojmy tepla a chladu, chuti a vůně, a dokonce ještě jiné zážitky imaginativních „smyslů“, pro něž ve fyzickém světě nenajdeme obdobu. Dojmy něčeho teplého nebo chladného jsou v imaginativním (astrálním) světě zjevením vůle a úmyslů duševních a duchových bytostí. Zdali má taková bytost v úmyslu něco dobrého nebo zlého, zjevuje se tu v určitém působení tepla nebo chladu. Astrální bytosti se dají také „chutnat“ nebo „čichat“. – Jedině to, co ve vlastním smyslu činí tón a zvuk fyzickým, chybí ve skutečně imaginativním světě *téměř* úplně. V tomto směru zde vládne ticho bez hlesu. Zato však se tu naskýtá člověku postupujícímu dále v duchovním pozorování něco zcela jiného, co se dá přirovnat ke znění a zvučení, k hudbě a řeči smyslového světa. Je to něco vyššího a vystoupí to právě až potom, když úplně zmlklo všechno znění a zvučení fyzického světa, když dokonce umlkl i nejnepatrnější vnitřní duševní dozvuk této oblasti zevního světa. Pak nastoupí pro pozorovatele něco, co se může nazvat *pochopením významu* imaginativních zážitků. Kdybychom chtěli přirovnat to, co se tu zakouší, k něčemu ve fyzickém světě, mohli bychom k objasnění použít něčeho, co se v tomto světě ani nevyskytuje. Pokusme se jednou si představit, že by se daly vnímat myšlenky a city člověka, *aniž* by bylo slyšet fyzickým uchem jeho slova, pak by se dalo takové vnímání přirovnat k onomu bezprostřednímu pochopení imaginativních dojmů, označovanému jako „slyšení“ v duchovním smyslu. „Promlouvajícími“ jsou tu barevné světelné dojmy. V rozzařování a uhasínání obrazů, v jejich barevných proměnách se zjevují harmonie a disharmonie, odhalující city, představy a myšlenky duševních a duchových bytostí. A jako u fyzického člověka se stupňuje tón ve slovo, když se mu vtiskne myšlenka, tak se stupňují harmonie a disharmonie duchového světa v projevy, jež jsou samy bytostnými myšlenkami. Má-li se ovšem zjevit sama myšlenka ve své bezprostřednosti, musí v tomto světě „nastat temnota“. Zde se objevující zážitek se dá vylíčit takto: Člověk vidí odumírat jasné barevné tóny, červené, žluté a oranžové, a vnímá, jak vyšší svět přechází nejprve v zeleň a jí se ztemňuje k tónům modrým a fialovým; v sobě samém prožívá přitom stupňování vnitřní energie vůle. Ve vztahu k místu a času prožívá úplnou svobodu; cítí se v pohybu. Co prožívá, jsou formy jistých linií, tvarové podoby. Ale neprožívá je tak, jako by je viděl nakreslené před sebou v nějakém prostoru, nýbrž tak, jakoby sám v neustálém pohybu sledoval svým já každé zakroužení linií, vznikání každého tvaru. Člověk cítí toto já jako malíře a současně jako materiál, jímž se maluje. A každé vedení linie, každá změna místa je současně zážitkem tohoto já. Učí se

poznávat, že se svým pohybujícím se já je vpleten do tvořících světových sil. Nyní už nejsou světové zákony pro toto já něčím zevně vnímaným, nýbrž jsou skutečným zázračným tkanivem, na jehož spřádání se spolupodílí. – Tajná věda načrtává nejrůznější symbolické kresby a obrazy. Pokud opravdu odpovídají skutečností a nejsou jen vymyšlenými obrazci, pak se zakládají na zážitcích pozorovatele ve vyšších světech, které je třeba chápat popsáním způsobem.

Tak se staví svět inspirovaný do světa imaginovaného. Když imaginace začínají pozorovateli odhalovat v „němé řeči“ své významy, vzchází *uvnitř* světa imaginace svět inspirace. Svět fyzický je zjevením tohoto světa, do něhož duchovní pozorovatel tímto způsobem vniká. Co je z tohoto fyzického světa přístupné smyslům a na ně odkázanému rozumu, je pouze zevní stránkou. Uvedme jen jeden příklad: Rostlina, jak ji člověk pozoruje fyzickými smysly a fyzickým rozumem, není úplnou rostlinou, není celou bytostí. Kdo zná jen tuto fyzickou rostlinu, má před sebou něco, co by měla bytost, která by mohla z člověka pozorovat nehet, ale vnímání člověka samého by jí bylo nepřístupné. Avšak stavbě a podstatě lidského nehtu můžeme porozumět jen tehdy, když ji vysvětlíme z celé lidské bytosti. Tak je rostlina vpravdě pochopitelná, jen když známe to, co k ní patří, jako patří k lidskému nehtu celá bytost člověka. Jenže to, co takto patří k rostlině, nemůžeme najít ve fyzickém světě. Základem rostlinného života je především něco, co se odhaluje jen imaginací v astrálním světě, a dále něco, co se zjevuje jen inspirací ve světě duchovém. – Tak je rostlina jako fyzická bytost zjevením bytosti, která je pochopitelná imaginací a inspirací.

Jak je z předešlého zřejmé, otvírá se pozorovateli vyšších světů cesta, začínající ve fyzickém světě. Může totiž nejprve vycházet z tohoto fyzického světa a od jeho různých zjevení vystupovat k vyšším podstatám a bytostem, které jsou základem těchto zjevení. Když vychází z říše zvířat, může vystoupit k světu imaginativnímu; když zvolí své východisko v říši rostlin, povede ho duchovní pozorování imaginací k světu inspirace. Jde-li touto cestou, pak totiž brzy najde ve světě imaginace a inspirace také bytosti a skutečnosti, které se ve fyzickém světě vůbec nezjevují. Není tedy na místě myslet, že tímto způsobem se poznávají jen bytosti vyššího světa projevující se ve světě fyzickém. Kdo jednou vstoupil do imaginativního světa, poznává množství bytostí a událostí, o nichž se pouhému fyzickému pozorovateli ani nesnilo.

Je ovšem také jiná cesta. Taková, která nevyhází ze světa fyzického. Ta činí člověka jasnovidným bezprostředně ve vyšších oblastech bytí. Pro mnohé lidi by mohla mít tato cesta větší přitažlivost než cesta naznačená předtím. Přesto však by se v našich životních podmínkách měl volit vzestup jen z fyzického světa. Ten ukládá pozorovateli odříkání, jež je nezbytné, když se má nejprve rozhlédnout po fyzickém světě a zde shromáždit některé poznatky a hlavně zkušenosti. V každém případě je to však vzestup přiměřený našim kulturním poměrům v přítomné době. Ten druhý předpokládá předchozí osvojení duševních vlastností, jichž je v současných životních poměrech krajně obtížné dosáhnout. I když se v příslušných spisech tyto duševní vlastnosti s celou důtklivostí a zřetelností vždy znovu zdůrazňují, nemá většina lidí naprosto žádnou alespoň poněkud dostačující představu o stupni, v němž je nutné si takové vlastnosti osvojit (např. nesobeckost, obětavou lásku atd.), pokud někdo nechce vycházet k dosažení vyšších světů z pevných základů fyzického světa. A kdyby potom někdo procítl ve vyšších světech bez potřebného stupně příslušných duševních vlastností, tu by musela následovat nevýslovná bída. Ale nebylo by správné se zase domnívat, že při východisku z fyzického světa a z jeho zkušeností by se někdo mohl obejít bez

uvedených duševních vlastností. Myslet si něco takového by rovněž bylo závažným omylem. Východisko z fyzického světa však dovoluje, aby si člověk osvojil tyto duševní vlastnosti v takové míře a především v té formě, jak je to možné v našich přítomných životních poměrech.

A ještě něco u toho přichází v úvahu. Vychází-li se naznačeným způsobem z fyzického světa, zůstává člověk přes svůj výstup do vyšších světů v živé souvislosti s tímto fyzickým světem. Zachovává si plné porozumění pro vše, co se v tomto světě děje, a plnou činorodost, aby v něm mohl působit. Takové porozumění a taková činorodost rostou dokonce nejprospěšněji právě poznáním vyšších světů. V každé oblasti života, i když se jeví sebevíc prozaicky praktickou, bude znalec vyšších světů, pokud si jen uchoval živou spojitost s fyzickým světem, působit prospěšněji, lépe než člověk neznalý.

Kdo však prožije procitnutí ve vyšších oblastech bytí, aniž by vyšel z fyzického světa, odcizí se ovšem až příliš snadno životu; stane se poustevníkem, který se staví ke svému okolí bez porozumění a bez účasti. Dokonce se stává často u lidí vyvinutých v tomto směru neúplně – nikoliv ovšem u zcela vyvinutých – že s jistým pohrdáním shlížejí na zážitky fyzického světa, že se nad ně cítí příliš povzneseni. Místo toho, aby se jejich účast na světě zvýšila, stávají se v sobě zatvrdlími povahami, v duchovním smyslu sobeckými. Pokušení k tomu všemu je totiž opravdu nemalé. A ti, kdo usilují o vzestup do vyšších světů, jistě by právě toho měli dbát.

Od inspirace může duchovní pozorovatel vystupovat k *intuici*. Ve způsobu vyjadřování tajné vědy představuje toto slovo v mnoha směrech pravý opak toho, k čemu se ho často používá v obyčejném životě. V tomto životě se mluví o intuici, když má člověk na mysli temný, jako pravdu pocítovaný nápad, jemuž právě ještě chybí jasné, pojmové označení. Spatřuje se v tom spíše předstupeň poznání než poznání samo. Takový „nápad“ může – podle tohoto pojmového označení – osvětlit jako bleskovým světlem velkou pravdu; ale poznáním se může stát teprve tehdy, když je zdůvodněn pojmovými úsudky. Někdy se také označuje za intuici něco, co člověk „cítí“ jako pravdu, o čem je zcela přesvědčen, ale co nechce zatěžovat rozumovým usuzováním. Lidé, k nimž se dostanou poznatky duchovní vědy, říkají dosti často: To mně bylo „intuitivně“ už dávno jasné. Má-li se však pochopit výraz „intuice“ v jeho pravém významu, jak je zde míněn, nesmí se k tomu všemu vůbec přihlížet. Intuice není v tomto použití poznáním, které by zůstávalo pozadu za poznáním rozumovým, ale naopak toto rozumové poznání daleko přesahuje.

V inspiraci zážitky vyšších světů vyslovují svůj význam. Pozorovatel žije ve vlastnostech a činech bytostí těchto vyšších světů. Když ve smyslu uvedené charakteristiky sleduje svým já vedení některé linie nebo formu některého útvaru, pak přece ví, že není uvnitř bytosti samé, ale uvnitř jejich vlastností a úkonů. Vždyť už v imaginativním poznání prožívá to, že se například cítí nikoli vně barevných obrazů, ale v nich; jenže právě tak také přesně ví, že tyto barevné obrazy nejsou bytosti v sobě samostatné, ale že to jsou vlastnosti těchto bytostí. V inspiraci si uvědomuje, že se sjednocuje s činy těchto bytostí, se zjevováním jejich vůle; teprve v intuici splývá se samotnými, v sobě uzavřenými bytostmi. Ve správném smyslu to může nastat, když při tomto splnutí jeho vlastní bytost není zahlazena, nýbrž plně zachována. Všechno „ztrácení se“ v cizí bytosti je zlem. Proto se může vnořit do jiné bytosti bez úhony jen takové já, které je v sobě až do vysokého stupně zpevněno. – Teprve tehdy člověk něco pochopil intuitivně, když u toho „něčeho“ došel k pocitu: zde se projevuje bytost, která je

téhož druhu a stejně vnitřně uzavřená jako vlastní já. Kdo pozoruje kámen svými smysly a podle jeho vlastností se jej snaží pochopit rozumem – a obyčejnými vědeckými pomůckami – učí se poznávat jen jeho zevní stránku. Jako duchovní pozorovatel postupuje pak k poznání imaginativnímu a inspirativnímu. Když žije v poznání inspirativním, může dospět k dalšímu pocitu. Mohli bychom jej charakterizovat přirovnáním takto: Představme si, že vidíme na ulici člověka. Nejdříve na nás udělá letmý dojem. Později se s ním seznámíme blíže; a nastane okamžik, kdy se s ním tak sprátelíme, že se duše otevře duši. K tomuto zážitku, jímž procházíme, když padnou duševní závoje a já stojí před druhým já, bychom mohli přirovnat to, když se duchovnímu pozorovateli objeví kámen jen jako zevní jev, a on pak postupuje k něčemu, k čemu ten kámen patří, jako patří nehet k lidskému tělu, a co se vyžívá jakožto „já“, obdobné vlastnímu já.

Teprve v intuici dosahuje člověk způsobu poznání, jímž je veden do „nitra“ bytostí. Při pojednání o inspiraci bylo uvedeno něco o proměně, kterou musí podstoupit vnitřní duševní rozpoložení duchovního pozorovatele, chce-li dosáhnout této formy poznání. Řekli jsme zde, že například nesprávný úsudek nesmí mluvit pouze k rozumu, ale k citu, že musí působit utrpení, bolest. A pozorovatel musí takovéto vnitřní prožívání systematicky rozvíjet. Pokud ovšem pramení tato bolest ze sympatií a antipatií vlastního já, z jeho stranictví, dotud se nemůže mluvit o přípravě pro inspiraci, k níž by se tím mělo dospět. Takové pohnutí mysli je ještě daleko, velmi daleko od vnitřní účasti, kterou musí mít já s pouhou pravdou – s pravdou jako takovou – chce-li dosáhnout zmíněných cílů. Nelze ani dosti ostře zdůraznit, že vlastně všechny formy zájmu, vyžívající se v obyčejném životě u pravdy a omylu jako radost a bolest, musí nejprve umlknout, a pak musí nastoupit zcela jiný druh zájmu, bez jakéhokoli sobectví, má-li se něco učinit pro poznání inspirací. Uvedená vlastnost vnitřního duševního života je však právě jen jedním z mnoha prostředků k přípravě pro inspiraci. Je ještě nekonečný počet jiných, které se k této jedné musí připojit. A čím dále se duchovní pozorovatel zjemňuje v tom, co mu sloužilo už pro inspiraci, tím více je s to blížit se k intuici. O zákonitých pokynech, které okulturní věda dává pro intuici, budeme mluvit v dalších kapitolách.

Z doslovu Marie Steinerové

Rudolf Steiner rozvedl v jiných dílech myšlenkové postupy, které zde nedokončil. Jako pokračování toho, co bylo dáno zde, označil sám spisy „Cesta k sebepoznání člověka“ a „Práh duchového světa“. – „Kosmologie, náboženství a filosofie“ je dalším stupňováním schopnosti osvětlovat meditační děje poznání, právě tak knížka „O duševním životě“. Vrcholu ve formulaci nadsmyslových poznatků dosáhl Rudolf Steiner v posledním roce svého života, kdy nám jako odkaz zanechal „Směrnice pro Anthroposofickou společnost“ a své „Dopisy členům“, které nyní vyšly pod titulem „Mystérium Michaelovo“. Jsou zakončením a korunováním zde započatého díla pro všelidskou esoterní výchovu vědomí. Komu je ještě zatěžko, aby se zde sám propracovával, ten nechť čte a prožívá hluboko zasahující vývody Karla Ungra v jeho díle „Z řeči duše vědomé“. Z četby tohoto díla získá něco, co ani nelze dost docenit. Tyto dopisy, které Unger napsal pro kruh členů, potom pro časopis „Anthroposofie“ a jež knižně vyšly po jeho smrti, jsou nejživějším propracováním oné mohutné látky. Přetvářejí děje poznání v děje životní. Zde bylo dosaženo v duši jednoho člověka toho, co chtěl Rudolf Steiner vyvolat ve svých žácích: myšlení se stalo opět životem. Řeč duše vědomé nalézá cestu k ztracenému Slovu, které Rudolf Steiner vyrval odumírání a vrátil lidstvu.

Marie Steinerová

Poznámky

Původní autorovy poznámky, uvedené v německém originále, jsou v textu pod čarou označeny zkratkou: pozn. aut. Následující číslované poznámky jsou od překladatele.

1 Tento druhý díl nevyšel. Na knihu „O poznávání vyšších světů“ však navazuje několik dalších prací Rudolfa Steinera, obsahujících konkrétní líčení různých vnitřních dějů na stezce poznání. Viz doslov Marie Steinerové ke knize „Stupně vyššího poznání“.

2 V něm. orig.: „Geheimschulug“

3 V něm. orig.: „geheimwissenschaftlicher Unterricht“

4 V něm. orig.: „frei tragen“

5 V něm. orig.: „jedes richtende Urteil“

6 Rudolf Steiner zde – stejně jako v jiných knihách – užívá goethovského názvosloví pro barvy: gelbrot, braunrot, blaurot – „gelbrot“ v tomto smyslu označuje červenou barvu s příměsí žluté, tak jako „rotgelb“ by poukazovalo na žlutou barvu s příměsí červené. V našem běžném názvosloví, mnohem méně přesném, označujeme takto vzniklou barvu v obou případech za „oranžovou“.

7 Zde i dále užívá Rudolf Steiner těžko přeložitelný výraz „sich aussondern“ – stejný výraz, jímž v „Tajné vědě“ (náz. orig.: „Geheimwissenschaft im Umriß“; 1. české vyd.

nakl. Studium, Praha 1922, 2. vyd. nakl. Baltazar, Praha 1993) charakterizuje vyčlenění sluneční substance ze světa Země.

8 V něm. orig.: „abgesondert“ – slovo odvozené z téhož základu jako „sich aussondern“.

9 V něm. orig.: „Verrichtungen“ – míněny jsou patrně „vnitřní činnosti“ ve smyslu koncentračních a meditačních cvičení a cvičení k ovládnutí myšlenkové aktivity, citového života a vůle.

10 V něm. orig.: „Verfolgung“ – doslova: sledování

11 V něm. orig.: „Pflege“

12 V něm. orig.: „das sprießende, wachsende und gedeihende Leben“

13 V něm. orig.: „Gedeihen“

14 V něm. orig.: „Gedeihendes“

15 V něm. orig.: „Pflege anstreben“

16 V něm. orig.: „des Werdens, des Gedeihens, des Blühens“

17 V něm. orig.: „Pflege“

18 V něm. orig.: „der sogenannte astrale Plan“

19 V něm. orig.: „des astrale Plan“

20 V něm. orig.: „frisch, mit gesundem Sinne, mit scharfer Beobachtungsgabe“

21 V něm. orig.: „Verhältnisse“

22 V něm. orig.: „(allem) Gedeihenden“

23 V něm. orig.: „zu seinem und der Welt Gedeihen“

24 V něm. orig.: „Pflege“

25 V něm. orig.: „liegt“

26 V něm. orig.: „Pflege“

27 V něm. orig.: „Pflege“

28 V něm. orig.: „Ausbildung“

29 „S určitými myšlenkami pozorovat“: slovo „betrachten“ znamená současně „pozorovat“ i „uvažovat“.

30 V něm. orig.: „Betrachtung“

31 V něm. orig.: „Gestalt“ – podoba, tvar

32 V něm. orig.: „blaurot“

33 V něm. orig.: „rotgelb“

34 V něm. orig.: „seine innere Lauterkeit“

35 „kdo nepřehání a nepočíná si násilně“ – v něm. orig.: „der nichts forciert“ – dosl.: „kdo neforsíruje“

36 V něm. orig.: „unscheinbar“

37 V něm. orig.: „man hänge dem Gedanken nach“

38 V něm. orig.: „Anschauung“

39 V něm. orig.: „Anschauung“

40 Obě barevná označení používají opět Goethovy terminologie. „Žlutavě-červený“ lze chápat asi jako: „světle oranžový“.

41 V něm. orig.: „empfinden oder erfühlen“

42 V něm. orig.: „Anschauung“

43 V něm. orig.: „Anschauungen“

44 V něm. orig.: „nach etwas verlangen“ je svým výrazem asi uprostřed mezi „žádat si“ a „toužit“

45 V něm. orig.: „Anschauung“

- 46 V něm. orig.: „gelbrot“
- 47 V něm. orig.: „rötlichblau“ – modrá, přecházející jemně do fialova
- 48 V něm. orig.: „Anschauung“
- 49 V něm. orig.: „Anschauung“
- 50 V něm. orig.: „lieblos“ – „bez lásky“
- 51 V něm. orig.: „volle Selbstgeltung“
- 52 V něm. orig.: „müssen sich ergeben“ – doslova: „musí pro něho vyplynout“
- 53 V něm. orig.: „Anschauung“
- 54 „schopnost nazírání ve smyslu duchového vnímání“ – v orig.: „Anschauung“
- 55 V něm. orig. „eine geregelte Verständigung“
- 56 Čtu: in den Vorschriften“ – „v předpisech“, místo „in den Fortschritten – „v pokrocích“.
- 57 „jak se jeví okultnímu vnímání“ – v něm. orig. „wie (sie) empfunden werden“
- 58 V něm. orig.: „rasch mit sich selbst zurecht zu kommen“ – „rychle si poradit sami se sebou“
- 59 V něm. orig.: „die erfahrenen Geheimnisse“ – „tajemství, o nichž se dozvěděl“, nebo „tajemství, jež zakusil“
- 60 V něm. orig.: „zerstören“
- 61 V něm. orig.: „Gedächtnistrank“ – doslova: „nápoj paměti“
- 62 „předmět stálého uplatňování“ – v něm. orig.: „Übunt“ – doslova: „cvičení“, „konání“
- 63 V něm. orig.: „Stimmung“ – „nálada“, ale také „naladění“ „citové rozpoložení“
- 64 Podle Goethova barevného názvosloví: červenavě hnědá, t. j. hnědá s červenavým nádechem; červenavě žlutá, tj. žlutá s červenavým nádechem apod.
- 65 viz předchozí poznámku
- 66 V něm. orig.: Stimmung“
- 67 V něm. orig.: „Auch seinen Verstand und seine Vernunft“
- 68 V něm. orig.: „Standhaftigkeit“
- 69 V něm. orig.: „Ausbildung“
- 70 V něm. orig.: „Andacht“
- 71 V něm. orig.: „dunkelrötliche Ausstrahlungen“, t. j. „temně červenavá vyzařování“
- 72 V něm. orig.: „Blumen“
- 73 V něm. orig.: „Blicke tun“
- 74 V něm. orig.: „Ausbildung“
- 75 V něm. orig.: „Behutsamkeit“ – též: „obezřelost“, „opatrnost“, „ohleduplnost“
- 76 Barevné označení podle Goethovy „Nauky o barvách“, tedy s přibližným významem: „jemně nafialovělé“.
- 77 V něm. orig.: „Gestalten“
- 78 V něm. orig.: „sinngemäß“
- 79 V něm. orig.: „Gleichmut“
- 80 V něm. orig.: „Willkürlichkeiten“ – tj. vyšší vjemy, jež nejsou výrazem objektivních souvislostí, nýbrž nahodilých subjektivních postojů a duševních hnutí.
- 81 V něm. orig.: „Dumpfheit“
- 82 V něm. orig.: „die Ausbildung des Seelenleibes“
- 83 „opravdu orientovat a vědomě se jím pohybovat“ – v něm. orig.: „sich wirklich zurechtfinden“
- 84 Právě tak výraz „éterné tělo“ nesouvisí s označením „éterických olejů“ apod. Pozn. překl.

- 85 V něm. orig.: „Spitzen“
- 86 V něm. orig.: „keine richtige Einsicht“
- 87 V něm. orig.: „Hände“
- 88 V něm. orig.: „Hände“
- 89 V něm. orig.: „so daß die Lebensströme aus dem allgemeinen Lebensmeer unmittelbar aus – und einströmten“
- 90 V něm. orig.: „das Wahre von der Erscheinung zu scheiden“
- 91 V něm. orig.: „das Verlangen“
- 92 V něm. orig.: „Selbst“
- 93 V něm. orig.: „im eigenen Selbst“
- 94 V něm. orig.: „wie es gegenwärtig sein Dasein ausmacht“
- 95 V něm. orig.: „von diesem geregelt und ordnungsgemäß überschaut werden“
- 96 V něm. orig.: „wird einfach so geregelt“
- 97 „Vnímavost“: místo „Wahrnehmungsorgan“ čtu: „Wahrnehmungskraft“.
- 98 V něm. orig.: „das sinnliche Selbst“
- 99 V něm. orig.: „hochgesinnte Personen“
- 100 V něm. orig.: „als seine Begierden-Anlage“
- 101 V něm. orig.: „Regsamkeit“
- 102 V něm. orig.: „Wesenheiten“
- 103 Místo „sinnlichen“ čtu „übersinnlichen“.
- 104 V něm. orig.: „Seligkeit“
- 105 Čtu: „Wesen“ místo „Welten“.
- 106 V něm. orig.: „spielt hinein“
- 107 V něm. orig.: „Weltenwesen“
- 108 V něm. orig.: „spielt hinein“
- 109 V něm. orig.: „Leibesverrichtungen“
- 110 V něm. orig.: „auseinanderhalten“ – „udržovat v oddělenosti“
- 111 V něm. orig.: „das göttliche Selbst“
- 112 Takovými náznaky jsou právě popisy v knize „O poznávání vyšších světů“.